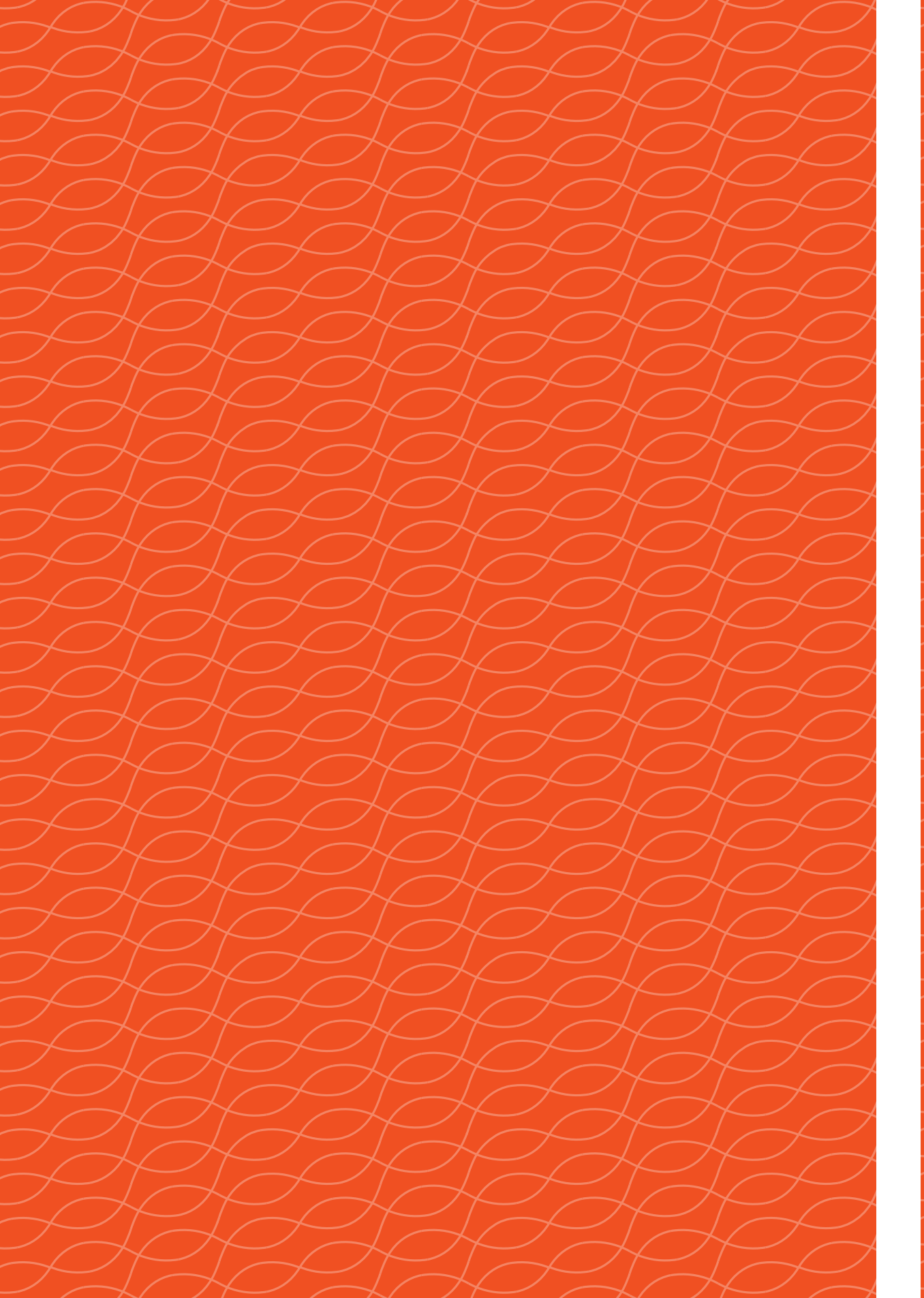

RIPS 17

RIKTLINJER FÖR BERÄKNING AV
PENSIONSSKULD

Sveriges
Kommuner
och Landsting

RIPS 17

- RIKTLINJER FÖR BERÄKNING AV PENSIONSSKULD

Upplysningar om innehållet:

Nils Mårtensson, nils.martensson@skl.se
Siv Stjernborg, siv.stjernborg@skl.se

Sveriges Kommuner och Landsting

118 82 Stockholm *Besök* Hornsgatan 20
Tfn 08-452 70 00 *Fax* 08-452 70 50
www.skl.se

© Sveriges Kommuner och Landsting
1:a upplagan, september 2017

Text Nils Mårtensson, Siv Stjernborg
Grafisk form och produktion Elisabet Jonsson
Tryck Linköpings Tryckeri AB
Papper Skandia 2000 White 200 gr (omslag), Maxioffset 120 gr (inlaga)
Typsnitt Chronicle och Whitney

ISBN 978-91-7585-537-0

Förord

Mot bakgrund av pensionernas betydelse för den kommunala ekonomin är det viktigt att det finns ett enhetligt och tydligt regelverk för värdering av kommunernas och landstingens pensionsförpliktelser.

Sedan 1964 har värdering skett enligt beräkningsmetoder som rekommenderats av Sveriges Kommuner och Landsting (SKL)¹.

Redovisning av pensionsskulder och pensionskostnader regleras i Lagen om kommunal redovisning samt genom rekommendationer från Rådet för kommunal redovisning (RKR), sektorns normgivande organ för redovisning.

Beräkningsmetoderna utvecklades ursprungligen av Pensionsfinansieringskommittén och finns beskrivna i betänkanden under benämningen P-finken. Nya betänkanden togs fram åren 1973, 1979, 1985 och 2000 för att anpassa beräkningsmetoden till nya pensionsavtal med mera.

En anpassning av beräkningsmetoden gjordes 2007, mot bakgrund av ikraftträdandet av pensionsavtalet KAP-KL. Därutöver togs en ny räntemodell fram. Dessa förändringar finns beskrivna i RIPS 07, *Riktlinjer för beräkning av pensionsskuld*. En RIPS-kommitté bildades med uppdrag att övervaka och vid behov föreslå förändringar i diskonteringsräntan med mera.

I juni 2015 beslutade RIPS-kommittén om en översyn av riktlinjerna². Slutsatsen av översynen var att dessa riktlinjer i huvudsak fungerat bra då de bidragit till en rättvisande och stabil värdering av kommunernas och landstingens pensionsskulder. Några förändringar i riktlinjerna ansågs dock vara nödvändiga, bland annat:

- Den indikatormodell som används som underlag för beslut om diskonteringsräntor ersätts av en real modell.
- Riktlinjer för beräkning av förtroendevaldas pensionsskulder ska beskrivas i en bilaga till RIPS.

SKL:s styrelse fattade i juni 2016 beslut om förändringar i riktlinjerna i enlighet med de förslag som redovisades i översynen samt att riktlinjerna ska beskrivas i en ny RIPS 17.

Stockholm i september 2017

Niclas Johansson

Sektionen för ekonomisk analys
Sveriges Kommuner och Landsting

1. Före 1997; Kommun- respektive Landstingsförbundet.

2. Översyn av RIPS 07, PM 2016-04-15.

Innehåll

7	Syfte och avgränsning
9	Del 1 – Allmänt om beräkning av pensionsskuld
9	Kommunala avtalspensioner – en översikt
9	Kommunala pensioner under omstöpning
11	Förtroendevalda har egna bestämmelser
11	Pensionsskulden kommer på sikt att försvinna
12	Kostnaderna fortsätter dock att öka
13	Vad är en pensionsskuld?
13	Definition av pensionsskuld
14	Hur beräknas pensionsskulden? En illustration
15	Regelverk
15	RIPS-kommittén
16	Pensionerna är tryggade genom beskattningsrätten
16	Kriterier för en beräkningsmodell
17	Värderingsprinciper
18	Marknaden för kommunala tjänstepensioner
19	Kommunala pensioner är komplexa
20	Beräkningsmetodik
20	Hur beräknas den kommunala pensionsskulden?
21	Pensionsförmåner och pensionsavtal
24	Olika kategorier av förmånstagare
26	Finansieringsavtal
27	Olika antaganden för beräkningar enligt RIPS
28	Intjänandemodell
28	Livförsäkringsteknik
33	RIPS räntemodell, historik
36	Pensionskostnad och prognoser
36	Pensionskostnad
39	Prognoser
41	Redovisning
41	Historik
42	Lagen om kommunal redovisning
42	Förslag till ny redovisningslag
42	Normgivning
43	Kontoplan

Innehåll, *forts.*

45	Del 2 – RIPS 17, Riktlinjer för beräkning av pensionsskuld
45	Beräkningsregler
45	PA-KL och äldre pensionsbestämmelser
50	PFA
55	KAP-KL
62	AKAP-KL
64	Försäkringstekniska antaganden
64	RIPS 17
65	Finansinspektionen
67	PA-KL
68	Andra antaganden och metoder i RIPS
68	Pensioneringsålder
68	Samordning med allmän pension
68	Tidsfaktor för Intjänad pensionsrätt 1997-12-31 då anställningshistorik saknas
68	Särskild avtalspension för anställda inom räddningstjänsten
69	Finansiell kostnad
73	Bilaga – Pensionsskuld för förtroendevalda
73	PBF och PRF-KL
76	OPF-KL
79	Ordlista

Syfte och avgränsning

De riktlinjer för beräkning av pensionsskuld som finns i denna skrift berör kommuner och landsting, inklusive kommunalförbund och regioner. De kommunala bolagen³ omfattas av Tryggandelagen och följer istället Finansinspektionens föreskrifter.

I den översyn som gjordes av RIPS-riktlinjerna 2015–2016 framkom synpunkter om att riktlinjerna är svåröverblickbara då dessa är utspridda i flera skrifter samtidigt som det finns behov av att sprida kunskaper om dem. Vid sidan av att ange riktlinjer för beräkning av pensionsskuld är också ambitionen med denna skrift att ge en samlad och pedagogisk sammanställning av riktlinjerna när det gäller beräkning av pensionsskuld. Det är dock inte möjligt att återge ett fullständigt regelverk mot bakgrund av den komplexitet och detaljrikedom som finns inom detta område. Det fullständiga regelverket består i själva verket av riktlinjerna i RIPS tillsammans med den praxis som administratörerna har utvecklat under lång tid för att hantera alla olika specialregler och undantag.

Skriften riktar sig dels till ekonomer och olika befattningshavare i kommuner och landsting som är intresserade av hur beräkningarna går till och bakgrunden till riktlinjerna i RIPS. Den riktar sig även till de administratörer som har i uppdrag att utföra beräkningarna.

Pensionsskulderna brukar få stor uppmärksamhet vilket naturligtvis beror på de stora belopp det rör sig om. Men även pensionskostnaderna är av betydande storlek. Då det främst är kostnaderna som påverkar det ekonomiska utrymmet är det i denna skrift en ambition att också beskriva hur dessa beräknas.

Skriften består av två delar. I del 1 finns en översiktlig beskrivning av kommunala pensioner och dess regler, begrepp och beräkningsmetodik. I del 2 finns riktlinjerna enligt RIPS samt en mer detaljerad beskrivning av olika pensionsavtal

3. De flesta kommunala företag är medlemmar i någon av arbetsgivarorganisationerna Pacta, med samma pensionsavtal som kommuner och landsting, eller KFS, med eget pensionsavtal. Pacta och KFS ska gå samman i en ny organisation den 1 januari 2018, men utan konsekvenser för pensionsavtalen.

och deras förmåner. I del 2 finns också en bilaga med riktlinjer för beräkning av pensionsskuld för förtroendevalda.

Längst bak finns en ordlista som förklarar många av de begrepp som förekommer i texten.

Allmänt om beräkning av pensionsskuld

Kommunala avtalspensioner – en översikt

Kommunala pensioner under omstöpning

För de anställda och före detta anställda utgör den kommunala avtalspensionen ett komplement till den allmänna pensionen. För att skapa sig en uppfattning om storleksordningen kan man mycket grovt säga att den allmänna pensionen ger cirka 50 procent av lönen i kompensation när man slutar arbeta upp till en lönenivå på 7,5 inkomstbasbelopp⁴. Den kommunala pensionen ger cirka 10 procent upp till detta tak och cirka 55 procent på inkomster därutöver. Den allmänna och den kommunala pensionen ger därmed en sammanlagd kompensation på cirka 50–60 procent i olika löneskikt⁵.

Den kommunala ålderspensionen är således av större betydelse för anställda med högre inkomster.

Förutom ålderspensionen finns några andra förmåner, såsom efterlevandepension och brandmanspension. Dessa är dock av mindre betydelse för den totala pensionsskulden.

Reglerna för de kommunala pensionerna bestäms i kollektivavtal, det vill säga överenskommelser mellan arbetsmarknadens parter. De senaste 30 åren har pensionsvillkoren genomgått större förändringar vid tre tillfällen; 1998, 2006 och 2014. Den kommunala avtalspensionen har således omförhandlats ett flertal gånger och många arbetstagare omfattas av mer än ett pensionsavtal.

Som framgår av tabell 1 har pensionsavtalen gått från att vara helt förmånsbestämda till att på sikt bli helt avgiftsbestämda.

4. Det så kallade taket, cirka 38 400 kronor per månad i 2017 års nivå.

5. Observera att de nivåer som nämns är ungefärliga och endast syftar till att beskriva omfattningen av den allmänna och kommunala pensionen i olika inkomstskikt.

Tabell 1. De olika pensionsavtalens konstruktion

Period	Pensionsavtal	Under "takets"	Över "takets"
1985-1997	PA-KL	Förmånsbestämt	Förmånsbestämt
1998-2005	PFA	Avgiftsbestämt	Avgiftsbestämt+Förmånsbestämt
2006-	KAP-KL	Avgiftsbestämt	Avgiftsbestämt+Förmånsbestämt
2014-	AKAP-KL	Avgiftsbestämt	Avgiftsbestämt

Källa: Sveriges Kommuner och Landsting.

En förmånsbestämd pension beräknas normalt utifrån ett genomsnitt av de sista årens löner och utifrån anställningstid. Även tid från tidigare kommunala anställningar får medräknas, samtidigt som eventuellt tidigare intjänad förmån dras av. Ett sådant system kan sägas vara tryggt för den anställde som garanteras en viss inkomstnivå i förhållande till vad denne är van vid. Om den anställde gör karriär under loppet av sitt arbetsliv och därmed får högre lön ökar också pensionen i motsvarande mån. För arbetsgivaren blir istället kostnaden osäker och varierar kraftigare. Om livslängden ökar påverkas inte pensionsbeloppet utan arbetsgivaren tar kostnaden.

I ett avgiftsbestämt system består pensionsförmånen av att arbetsgivaren betalar en avgift till fonder eller försäkringar som de anställda själva väljer⁶. Pensionens storlek bestäms av avgifternas storlek, den tillväxt på det insatta kapitalet som försäkringsbolaget genererar och det delningstal som gäller vid pensioneringstillfället. Kostnaden för arbetsgivarna är känd genom de avgifter som betalas och när avgiften är betald finns inga ytterligare åtaganden. Ett sådant system är säkrare för arbetsgivaren, genom att kostnaden är lättare att beräkna på förhand och mer stabil, men mindre tryggt för den anställde eftersom den framtida pensionens storlek är mer osäker⁷. Om livslängden ökar blir pensionen lägre, genom att delningstalen anpassas.

De som är födda 1986 eller senare har ett helt avgiftsbestämt system, AKAP-KL. Avgiftens storlek uppgår till 4,5 procent av lönedelar upp till 7,5 inkomstbasbelopp och 30 procent på inkomstdelar därutöver upp till 30 inkomstbasbelopp.

De som arbetar idag och är födda 1985 eller tidigare omfattas av KAP-KL som är avgiftsbestämt för anställda med löner under taket medan anställda med löner över taket har både förmåns- och avgiftsbestämd pension. Den avgiftsbestämda delen uppgår till 4,5 procent på alla lönedelar upp till 30 inkomstbasbelopp.

Sammantaget är regelverken omfattande. De exakta kompensationsnivåerna beror på en mängd olika faktorer, såsom ålder, lönenivå, historisk löneutveckling, antal arbetade år, avkastning i valda fonder, samhällsekonomisk utveckling vad gäller tillväxt och priser med mera. Komplexiteten i dessa system

6. Fyra försäkringsbolag erbjuder traditionell pensionsförsäkring och 11 bolag erbjuder fondförsäkring i dagsläget.

7. Olika tjänster såsom Min pension har emellertid haft stor betydelse för att öka kunskapen om den egna pensionen.

innebär för individen att det är svårt att veta vilken pension man kan räkna med och för arbetsgivarna svårt att veta vilka kostnaderna kan förväntas bli.

Förtroendevalda har egna bestämmelser

Även förtroendevalda har pensionsrätt, men reglerna för dessa pensioner fastställs inte genom ett centralt kollektivavtal. Det är upp till varje kommun och landsting att fastställa pensionsbestämmelser. De flesta brukar anta bestämmelser som rekommenderas av SKL, men det finns undantag.

För förtroendevalda som tillträdde efter 2014 års val finns bestämmelserna OPF-KL. Dessa skiljer sig mot tidigare bestämmelser genom att de omfattar samtliga förtroendevalda, det vill säga cirka 30 000–40 000 personer.

De tidigare bestämmelserna PBF och PRF-KL omfattade bara förtroendevalda med uppdrag på minst 40 procent (cirka 1 300 personer). De nya bestämmelserna är inte lika förmånliga. Enligt äldre bestämmelser är det möjligt att få full pension livet ut efter tolv års uppdrag. De nya bestämmelserna innehåller ett omställningsstöd för tiden fram till 65 år ålder och en avgiftsbestämd pension från och med 65 år.

Det är svårare att ta fram enhetliga riktlinjer för beräkning av förtroendevaldas pensionsskuld då de inte är styrda av centrala avtal. I en bilaga beskrivs dock riktlinjer för hur detta kan göras i de fall de lokala avtalen är liktydiga med bestämmelserna enligt SKL:s rekommendation.

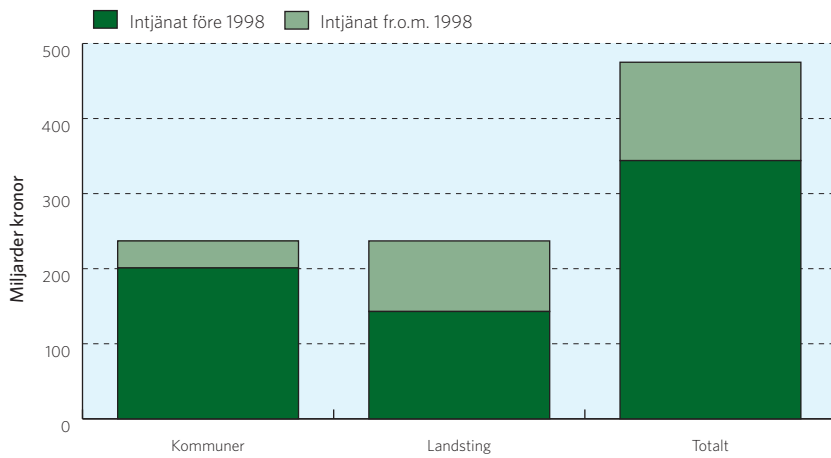
Pensionsskulderna kommer på sikt att försvinna

Det är de förmånsbestämda pensionerna som ger upphov till pensionsskulder. Eftersom pensionerna var helt förmånsbestämda före 1998 var skulduppbyggnaden då stor. Skulden intjänad under denna tid utgör idag fortfarande den största delen av den totala pensionsskulden. När den kommunala sektorn 1998 gick över till en i huvudsak avgiftsbestämd pension blev skulduppbyggnaden betydligt lägre. Detta är tydligt i kommunerna där en mindre andel av de anställda omfattas av förmånsbestämda pensioner medan landstingen har en större andel högavlönade och därmed fler anställda som omfattas av förmånsbestämd pension. Pensionsskulden har därför börjat minska bland kommuner eftersom en stor del av de äldre förmånsbestämda pensionerna är under utbetalning medan nyintjänandet i förmånsbestämd pension är förhållandevis litet.

Den totala pensionsskulden i kommunsektorn uppgick till cirka 475 miljarder kronor 2016. Landstingens totala pensionsskuld har ökat snabbare och är nu på samma nivå som kommunernas skuld.

Diagram 1. Total pensionsskuld i kommunsektorn 2016, inklusive särskild löneskatt

Miljarder kronor

Källa: Statistiska centralbyrån och Sveriges Kommuner och Landsting.

Det senaste avtalet, som kom 2014, är helt avgiftsbestämt och innebär att pensionsskulderna på sikt kommer att försvinna. Det kommer emellertid ta lång tid innan detta avtal är dominerande då andelen anställda som är födda 1986 eller senare för närvarande är liten.

Kostnaderna fortsätter dock att öka

Avtalspensionen är som ovan nämnts av större betydelse vid högre inkomster. Ur kommunernas och landstingens perspektiv som arbetsgivare innebär detta att pensionskostnaderna blir högre med fler högavlönade. Särskilt påtagligt är det för landstingen med en stor andel högavlönade. I landsting motsvarar kostnaden för den nyintjänade pensionen för de i dag anställda cirka 13 procent av lönesumman medan motsvarande kostnad i kommunerna ligger på cirka 7 procent. Ovanpå det tillkommer utbetalningar på den gamla skulden intjänad före 1998. Dessa kostnadsförs först vid utbetalning, enligt lagen om kommunal redovisning (den så kallade blandmodellen).

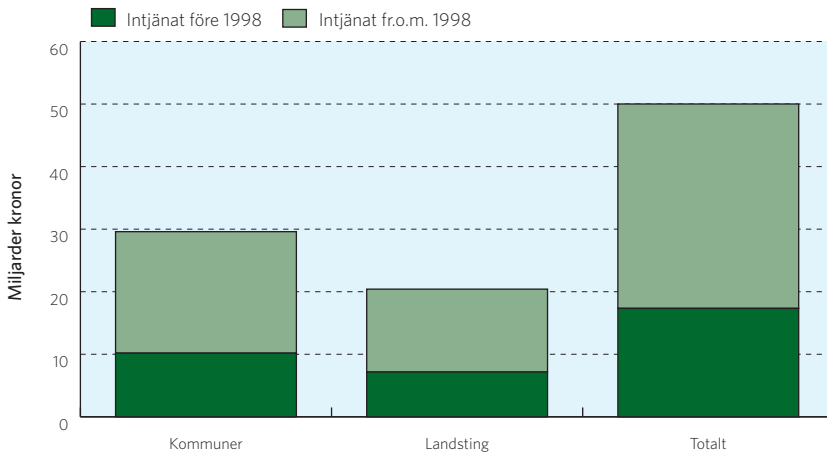
Kostnaderna uppgick 2016 till totalt cirka 50 miljarder kronor, varav cirka 30 miljarder i kommunerna och cirka 20 miljarder i landstingen⁸. Kostnaden för den gamla skulden motsvarar cirka en tredjedel av den totala pensionskostnaden.

Noterbart är att den avgiftsbestämde delen (inklusive särskild löneskatt) som utbetalas till de anställdas pensionssparkonton uppgår till 16 miljarder kronor i kommunerna respektive 6 miljarder i landstingen.

8. Enligt den blandade modellen för redovisning av pensionskostnaderna.

Diagram 2. Pensionskostnader i kommunsektorn 2016, inklusive särskild löneskatt

Miljarder kronor

Källa: Statistiska centralbyrån och Sveriges Kommuner och Landsting.

Vad är en pensionsskuld?

Definition av pensionsskuld

Pensionsskuld brukar definieras som:

Nuvärdet av utfästa framtida pensionsutbetalningar till den del de är intjänade.

När man pratar om en kommuns eller ett landstings pensionsskuld avses summan av pensionsskulden för samtliga pensionsåtaganden för kommunens/landstingets samtliga anställda och tidigare anställda. Även deras anhöriga ingår när det gäller efterlevandepensioner. Pensionsskulden omfattar endast förmånsbestämda pensioner. När det gäller avgiftsbestämda pensioner finns ingen ytterligare förpliktelse än att betala de avgifter som följer av pensionsavtalet.

Pensionsskulden avser både äldre pensioner (intjänade före 1998) som redovisas som en ansvarsförbindelse och nyare pensioner (intjänade från och med 1998) som redovisas i balansräkningen. Förmånsbestämda pensioner som har försäkrats ingår inte i pensionsskulden då försäkringsbolaget tar över ansvaret. Det finns dock ett formellt åtagande kvar, som skulle utlösas om försäkringsbolagets förmåga att klara sitt åtagande inte kan uppfyllas.

Syftet med att redovisa en pensionsskuld i en kommun eller ett landsting är att upplysa omvärlden om vilka ekonomiska åtaganden som finns och att kunna beräkna en kostnad för pensionerna. När det gäller företag är syftet delvis annorlunda. För dessa finns även en skyldighet att säkerställa att pensionsförpliktelserna kan uppfyllas, det vill säga att pensionerna är tryggade. Det ska finnas en garanti för att ett kapital motsvarande pensionsskuldens storlek kan tas fram för att köpa pensionsförsäkringar av motsvarande värde.

Hur beräknas pensionsskulden? En illustration

Hur pensionsskulden beräknas är relativt komplicerat. En mer detaljerad beskrivning finns senare i denna skrift. Men för att få en bild av de viktigaste dragen kan följande jämförelse vara illustrativ:

Pensionsskulden motsvarar det belopp som skulle behövas sättas in på ett bankkonto för att ekonomiskt fullgöra de åtaganden som finns enligt pensionsavtalen.

Beräkningen av pensionsskulden tar då hänsyn till:

- vilka belopp som ska betalas ut i framtiden
- hur länge beloppen ska betalas ut med tanke på pensionärernas livslängd
- att pengarna skulle förräntas på detta bankkonto.

Med denna jämförelse går det att dra några slutsatser:

- ju längre pensionärerna antas leva desto mer pengar skulle behövas på kontot idag
- ju tidigare pensionen börjar utbetalas desto mer pengar skulle behövas på kontot idag
- ju högre värdesäkring antas vara i framtiden desto mer pengar skulle behövas på kontot idag
- ju högre räntan antas vara i framtiden desto mindre pengar skulle behövas på kontot idag.

Kostnaden motsvarar det belopp som skulle behöva sättas in på kontot varje år. Kostnaden påverkas främst av att de anställda tjänar in nya pensionsrätter, vilket i sin tur är beroende av löneutveckling, antal tjänsteår med mera.

Om det inte finns några anställda utan bara pensionärer behöver i princip inga pengar tillföras. Istället minskar saldot på kontot i takt med att pensioner betalas ut.

Kostnaden påverkas också av att pensionerna indexeras och genom en räntefaktor som uppstår då skulden är beräknad utifrån en framtida ränta. Detta är en finansiell kostnad.

Om alla antaganden som gjorts stämmer kommer pengarna på kontot att räcka precis. Men i verkligheten uppstår avvikelser i ränta och livslängd och även i de belopp som ska betalas ut, vilket påverkar kostnaderna löpande i redovisningen.

Regelverk

Det finns flera regelverk som påverkar beräkningen av kommunala pensionsskulder och kostnader:

- Arbetsmarknadens parter förhandlar om pensionsavtalens utformning, där SKL representerar kommuner och landsting som arbetsgivare.
- I pensionsavtalen finns bestämmelser om hur pensionerna ska tryggas.
- Finansinspektionen tar fram anvisningar om hur pensionsskulder ska beräknas enligt tryggandelagen. Kommuner och landsting påverkas av dessa anvisningar endast när det gäller antaganden om dödligheten, då RIPS hänvisar till dessa antaganden. De kommunala bolagen påverkas dock fullt ut av anvisningarna.
- SKL tar fram rekommendationer till sina medlemmar med riktlinjer om hur pensionsskulden ska beräknas (RIPS). RIPS-kommittén ser löpande över och anpassar riktlinjerna (se nedan).
- Den kommunala redovisningslagen är en ramlagstiftning som innehåller regler för redovisning av pensionsskuld och pensionskostnad.
- RKR, Rådet för kommunal redovisning, är sektorns normgivande organ som ger rekommendationer för redovisning av pensionsskulder och pensionskostnader.

RIPS-kommittén

RIPS-kommittén ansvarar för uppföljning av RIPS, så att dess konstruktion och parametrar är aktuella över tid. RIPS-kommittén följer också löpande tillämpningen av riktlinjerna.

När det gäller ränteantagandet har RIPS-kommittén mandat att föreslå förändringar när indikatorn är utanför toleransintervallet i indikatormodellen. Kommittén har även mandat att föreslå korrigeringar i dödlighetsantagandena. Det är sedan SKL:s vd som fattar beslut om eventuella förändringar. Ränte- och dödlighetsmodellerna ligger dock fast i sin struktur.

Övriga korrigeringar i modellen har RIPS-kommittén eget mandat att fatta beslut om.

RIPS-kommittén ska sammanträda minst en gång per år för att följa ränteläget och vid behov utvärdera olika antaganden i RIPS och eventuellt besluta om eller föreslå förändringar.

Pensionerna är tryggade genom beskattningsrätten

Huvuddelen av pensionskostnaderna motsvaras av utbetalningar, antingen genom avgifter och premier till försäkringsbolag för de anställda eller pensionsutbetalningar till pensionärer. Men intjänandet av förmånsbestämda pensioner medför också kostnader som inte motsvaras av någon utbetalning samtidigt som det uppstår en pensionsskuld. Detta ger också upphov till ett likvidmässigt överskott. Kommunerna och landstingen kan själva välja hur de vill disponera detta överskott tills medlen ska betalas ut. Medlen kan i princip användas för investeringar i verksamheten, placeras i finansiella tillgångar eller användas för återbetalning av lån. De flesta landsting har pensionsmedelsportföljer som successivt växer, i takt med nya avsättningar och värdetillväxt, och som syftar till att underlätta finansieringen av framtida utbetalningar.

Kommuner och landsting kan också välja att betala ut pengarna till försäkringsbolag som förvaltar kapitalet och administrerar beräkning och utbetalning av pensionerna. Idag är försäkring relativt vanligt bland kommunerna, även om omfattningen i pengar räknat inte är stor.

Utöver dessa två så kallade tryggandeformer som nämnts, avsättning i egen balansräkning och försäkring, finns ytterligare en variant, avsättning till pensionsstiftelse, vilket är mindre vanligt.

Begreppet tryggande är oftast förknippat med företag och är kopplat till skattelagstiftningen. För att det ska finnas rätt till skatteavdrag måste pensionerna tryggas enligt vissa regler. Att ett företag kontoför sin pensionsskuld innebär inget tryggande i sig utan detta måste kombineras med till exempel kreditförsäkring (privata företag) eller kommunal borgen (kommunala företag). Kommunernas och landstingens pensioner är däremot säkerställda genom beskattningsrätten.

Kriterier för en beräkningsmodell

Några viktiga kriterier för en beräkningsmodell som ska användas för att beräkna skulder och kostnader för kommunala pensioner är:

- **Rättvisande** Värderingen av pensionsskulden ska vara rättvisande. Den pensionsskuld och de kostnader som uppstår ska ge en korrekt bild av kommuners och landstings pensionsförpliktelser.
- **Stabilitet** I de beräkningsmetoder som används ska en jämn utveckling av kostnaderna eftersträvas.
- **Enkelhet** Pensionsskultsberäkningar bygger på antaganden om många osäkra faktorer som avser förhållanden långt fram i tiden. Ju högre grad av komplexitet desto svårare är det att förstå hur beräkningen är uppbyggd och hur den påverkas av förändrade antaganden. För att få en större

transparens bör, så långt det är möjligt, den enklaste och mest begripliga metoden användas.

Det finns även några övriga kriterier som bör beaktas. Modellen bör uppfattas som trovärdig, såväl inom kommunsektorn som av omvärlden. Den bör också vara robust mot olika framtida scenarier, till exempel när det gäller utvecklingen på det finansiella området.

Värderingsprinciper

Det förekommer en rad olika metoder för att värdera pensionsskulder, såväl i Sverige som internationellt. Metoden kan även skilja sig inom ett land, mellan försäkringsbolag, privata företag och pensionsstiftelser etc. Det är således inte på förhand givet vilken metod man ska använda. Det avgörande är syftet med värderingen. Man kan skilja på två olika syften:

- **Skyddssyfte** Syftet är att skydda de anställdas och pensionstagarnas pensionsrätter. Frågan är hur mycket tillgångar som behövs idag för att klara framtida pensionsutbetalningar. Det är därför nödvändigt med en korrekt värdering av såväl pensionsskuld som av pensionstillgångar.
- **Genomlysningssyfte** Syftet är att informera omvärlden om omfattningen av arbetsgivarens pensionsförpliktelser och pensionstillgångar. Hur stort är åtagandet? Hur är det värderat? Hur mycket har årets utfästelser kostat?

Kommuner, landsting och kommunalförbund omfattas inte av samma regelverk som den privata sektorn. Ibland brukar begreppet kommunal särart användas, vilket inte är exakt definierat, men några komponenter som brukar rymmas i detta begrepp är beskattningsrätten och det faktum att kommuner och landsting inte kan upphöra utan att uppgå i en annan kommun. Detta garanterar att utlovade pensioner kommer att betalas ut. Det finns därmed inte något egentligt skyddssyfte såsom i den privata sektorn där den anställdes pensionspengar behöver skyddas, om till exempel ett bolag går i konkurs.

Det finns heller inget krav på att kommuner och landsting ska ha placeringar i en pensionsmedelsförvaltning. Däremot finns det bestämmelser i Kommunallagen om hur eventuella pensionsmedel ska förvaltas. Förekomsten av pensionsmedel varierar mellan kommuner och mellan landsting från noll till flera miljarder kronor. Dessa tillgångar är inte inlåsta som pensionstillgångar utan kan efter beslut av kommunens/landstingets fullmäktige bli möjliga att användas för andra syften. De pensionsmedel som finns är i regel klassificerade som omsättningstillgångar i balansräkningarna och värderas utifrån lägsta värdets princip, det vill säga lägst av anskaffningsvärde och verkligt värde.⁹

9. Utredningen En ändamålsenlig kommunal redovisning (SOU 2016:24) föreslår dock värdering till marknadsvärde av vissa finansiella instrument.

Det är för kommuner och landsting därför främst genomlysningssyftet som är relevant. Kommuner och landsting har trots att skyddsytet inte är det primära ett åtagande som måste infrias och som måste beräknas korrekt för att ge en rättvisande bild av den ekonomiska ställningen. Detta är särskilt angeläget för att det ska vara möjligt att följa vilka löften som ställs ut idag och vilka som ställts ut tidigare, samt beräkna en korrekt kostnad för detta. Det är inte minst viktigt ur ett generationsperspektiv, vilket är centralt för kommunsektorn.

Förutom att klargöra syftet med värderingen är det också nödvändigt att ta ställning till vilken värderingsmetod som är bäst lämpad för den kommunala sektorn. Teoretiskt sett kan man skilja mellan tre olika värderingsprinciper:

1. **Anskaffningsvärde** Tillgången eller skulden värderas till det pris den anskaffades för, i förekommande fall inklusive upplupen ränta. Fördelar med denna metod är att värderingen blir stabil, förutsägbar och verifierbar. Men å andra sidan kan värderingen bli inaktuell med tiden.
2. **Bästa skattning**¹⁰ Värderingen görs utifrån vilket syfte man vill uppnå, till exempel att man vill göra en så realistisk eller en så försiktig bedömning som möjligt. En sådan värderingsmetod blir mer aktuell och man har mer kontroll på värderingen, men den kan också uppfattas som subjektiv, vara svår att verifiera och även bli instabil.
3. **Marknadsvärde** Det aktuella pris en aktör på marknaden skulle värdera tillgången eller skulden till. En sådan modell ger en värdering som är aktuell, objektiv och verifierbar men kan också bli instabil, bygga på historiska värden, uppfattas som ansvarslös. Det kan också saknas relevant prissättning om inte marknaden är tillräckligt stor.

Värdering kan också ske genom en kombination av ovanstående principer.

Den metod som bäst fyller sitt syfte för den kommunala sektorn är nr 2 **Bästa skattning**. Det innebär bland annat att i delar där det råder osäkerhet undvika beräkningsmetoder som ger en systematisk över- eller underskattning. Det kan uppnås genom att man grundar antaganden på statistik för att få en väntevärdesriktig beräkning.

Marknaden för kommunala tjänstepensioner

Det finns två bolag på marknaden idag som erbjuder ett komplett utbud av administration och försäkring av kommunala tjänstepensioner, KPA Pension och Skandikon. Det har funnits ett par aktörer tidigare som lämnat marknaden. KPA pension tog 2013 över SPP Pensionstjänsts bestånd som därefter lämnade marknaden. SPP Pensionstjänst i sin tur trädde in på marknaden vid årsskiftet 2002/2003, då företaget övertog SPV:s verksamhet samtidigt som

10. Ska inte förväxlas med begreppet "Best estimate" från Solvens II.

SPV då lämnade marknaden. Skandikon trädde på allvar in på marknaden under 2010.

Tabell 2. Marknaden för administration av kommunal tjänstepension, januari 2017

Bolag	Kommuner	Landsting
KPA	220	13
Skandikon	70	7

Källa: Sveriges Kommuner och Landsting.

Kommunala pensioner är komplexa

Ett problem som tidigare nämnts är komplexiteten när det gäller kommunala pensioner. Förutom svårigheten för de anställda att veta vilken framtida pension man kan förvänta sig och svårigheterna för arbetsgivarna att bedöma kostnaderna finns det många praktiska svårigheter när gäller att beräkna en korrekt pensionsskuld. Några exempel på detta är:

- I grunden finns mycket krångliga pensionsavtal. Det finns idag få personer som behärskar hela regelverket. Olika delar av regelverket är byggda som lager på varandra och innehåller i vissa fall motsägelser. Utfallen kan ibland förefalla ha inslag av godtycklighet. I vissa fall måste personliga tolkningar göras då regelverken inte ger entydiga besked. Avtalens utformning har lett till svårigheter att beräkna och administrera pensionerna.
- Värderingen försvåras av att det i många fall saknas en fullständig anställningshistorik. Det är först i samband med pensionsavgång som en fullständig utredning görs av grunduppgifter i dessa fall.
- Gamla grunduppgifter kan i vissa fall finnas på papper eller på film.
- Grunduppgifter har genom åren rapporterats på olika sätt av olika arbetsgivare, bland annat som en följd av att man har olika löneadministratörer men också på grund av skillnader i egna rutiner.
- Det är vanligt förekommande att olika arbetsgivare upprättar avtal om hur pensionskostnaderna ska fördelas om anställda överflyttas från en arbetsgivare till en annan, till exempel vid bildandet av brandförsvarsförbund. Sådana avtal är ibland oklart formulerade och dessutom dåligt dokumenterade.
- Vid byte av administratör finns en överenskommelse om vilka uppgifter som ska överföras till den nya administratören. Denna överenskommelse är dock inte heltäckande genom att den inte omfattar löpande uppdateringar. En bakgrund till detta är bland annat att det finns oklarheter kring konkurrens- och integritetslagstiftningen.

- Förekomsten av flera administratörer har medfört att det inte finns en översiktlig bild av grunduppgifter då dessa är splittrade på de olika administratörerna.
- För beräkning av pensionsskuld används en försäkringsmatematik som är teoretiskt komplicerad, vilka kan vara ett pedagogiskt problem men med datorers hjälp är detta ett marginellt problem ur beräkningssynpunkt.
- Det finns en viss eftersläpning i rapportering av uppgifter till administratörerna. Många kommuner och landsting gör sina bokslut i nära anslutning till årsskiftet innan alla uppgifter hunnit rapporteras, såsom senaste årets löner och nyanställningar.
- Rapportering sker i olika utsträckning löpande under året, vilket medför skillnader i aktualitet mellan olika arbetsgivare.

Dessa problem rör främst förmånsbestämda pensioner. De förmånsbestämda pensionerna var bättre anpassade till en tid då anställda var mindre rörliga. De förmånsbestämda avtalen fungerar sämre på dagens arbetsmarknad med snabb omvandling och stor rörlighet över såväl avtalsområden som arbetsgivare. De förmånsbestämda pensionerna kommer emellertid att försvinna så småningom. Men eftersom det rör sig om en lång övergångsperiod, tvingas vi leva med och försöka hantera dessa problem så gott det går under tiden. Pensioner kommer att beräknas enligt förmånsbestämda principer fram till strax efter år 2050. För närvarande fortsätter omfattningen att öka men kommer om ett antal år att börja minska.

Beräkningsmetodik

Hur beräknas den kommunala pensionsskulden?

Beräkningsmässigt kan pensionsskulden beskrivas med följande formel:

$$\text{Pensionsskuld} = \text{Förmån} \cdot \text{Intjänad del} \cdot \text{Kapitalfaktor}$$

där:

- **Förmånen** är det belopp som ska betalas ut i framtiden men beräknad i dagens penningvärde och utifrån tidigare utbetalda löner.
- **Intjänad del** definierar hur stor del av förmånen som har tjänats in hittills. Oftast är denna del inbakad i förmånen, beroende på utformning av avtalet.
- **Kapitalfaktorn** motsvarar nuvärdet av en kronas utbetalning under den tidperiod som framgår av avtalet. Det är vanligast med livslånga pensioner med det finns också temporära förmåner. Kapitalfaktorn beräknas enligt

försäkringstekniska principer där de viktigaste faktorerna är diskonteringsränta och dödlighet.

Nedan beskrivs dessa tre delar mer ingående.

Pensionsförmåner och pensionsavtal

Det finns en lång rad pensionsförmåner som tillkommit genom åren i de olika kollektivavtalen. I det här avsnittet ges en översiktlig beskrivning av ålderspensioner, den förmån som beloppsmässigt är av störst betydelse. Ålderspensioner utgör drygt 95 procent av den totala pensionsskulden. Därutöver finns efterlevandepensioner till vuxna och barn som utgör cirka 3 procent och ytterligare några förmåner, såsom sjukpension.

Livsvarig ålderspension

Det vanligaste är att ålderspensionen utbetalas livsvarigt från och med 65 års ålder. Det går även att ta ut pensionen livsvarigt vid andra tidpunkter, men den omräknas då utifrån principen om kostnadsneutralitet. Ju tidigare uttag desto lägre pension, då intjänandetiden förkortas samtidigt som utbetalningstiden förlängs, och omvänt vid senare uttag. Tabell 3 ger en översikt över olika typer av ålderspensionsförmåner i de olika avtalen sedan 1985.

Tabell 3. Kommunala ålderspensionsförmåner enligt olika avtal sedan 1985

Tabellen är något förenklad

	PA-KL 1985-1997	PFA 1998-2005	KAP-KL 2006-	AKAP-KL 2014-
Brytpunktsförmån		Intjänad pensionsrätt per 1997-12-31	Intjänad livränta per 2007-01-01	
Avgångsförmån	Livränta	Kompletterande ålderspension	Livränta	
Ålderspension före 65 år	Garanti-pension	Särskild ålderspension	Särskild avtalspension	Särskild avtalspension
Avgiftsbestämd ålderspension från 65 år		Pensionsbehållning Individuell del	Avgiftsbestämd ålderspension	Avgiftsbestämd ålderspension
Förmånsbestämd ålderspension från 65 år	Kompletterings-pension	Kompletterande ålderspension	Förmånsbestämd ålderspension	

Källa: Sveriges Kommuner och Landsting.

Temporär ålderspension

Intjänad pensionsrätt per 1997-12-31 under taket (och även Pensionsbehållningen) går också att ta ut temporärt före 65 års ålder. Pensionen blir då be-

tydligt högre beloppsmässigt per månad än den livsvariga då den utbetalas under en kortare period och innebär därmed en ökad möjlighet för tidigare pensionering. Omfattningen av sådana temporära pensioner är relativt betydande vilket, med dagens blandmodell, innebär att kostnaden för arbetsgivaren blir större på kort sikt men lägre på längre sikt. Samtidigt minskar pensionskulden snabbare.

Några ålderspensioner är utformade för att möjliggöra tidigare pensionering än vad som är möjligt med de livslånga, till exempel särskild avtalspension enligt KAP-KL. Denna förmån ger bland annat brandmän möjlighet att under vissa förutsättningar helt eller delvis ta ut en pension vid 58 års ålder. Förmånen kan också användas av kommuner och landsting i syfte att minska personalstyrkan eller för så kallad delpensionering, och benämns då Särskild avtalspension enligt överenskommelse. Dessa förmåner utbetalas fram till 65 års ålder och ersätts normalt därefter av en ålderspension.

PA-KL

Detta avtal gällde åren 1985–1997 och var i sin helhet ett förmånsbestämt system. En egenhet hos detta system är att det var ett bruttosystem, där förmånsnivån avsåg allmän pension och tjänstepension sammantaget. Mellanskillnaden mellan bruttonivån och den allmänna pensionen utgjorde den kompletterande tjänstepensionen. Nackdelen med detta system var att det dels var krångligt att administrera och dels var volatilt för arbetsgivaren. En liten förändring i den allmänna pensionen fick en stor effekt på den kommunala pensionen. Syftet med denna konstruktion var å andra sidan att ge en förstärkt trygghet för den anställde.

Metod för pensionsskultsberäkning beskrevs ursprungligen i P-finken 85.

PFA

PA-KL ersattes av PFA 1998. Syftet var att ersätta bruttosystemet med ett nettosystem samtidigt som man ville ta ett första steg mot ett avgiftsbestämt system.

De som var anställda över årsskiftet 1997/1998 fick sin dittills intjänade pensionsrätt omvandlad till en ny förmån, Intjänad pensionsrätt per 1997-12-31. Tanken var att man skulle få ett avslut av äldre tiders krångliga pensionsavtal och att det skulle bli mer tydligt för de anställda vilken förmån man tjänat in. Detta är den förmån som svarar för störst andel av den totala pensionsskulden, vilket förklaras av att ålderspensionen före 1998 var helt och hållet förmånsbestämd. Denna förmån står också för en stor del av pensionskostnaden idag, som en följd av blandmodellen som likställer utbetalning av förmåner intjänade före 1998 med kostnad.

Ålderspensionen i PFA bestod av två delar; en avgiftsbestämd del som omfattade anställda i alla inkomstskikt samt en förmånsbestämd del för högvälönade, Kompletterande ålderspension

För anställda som pensionerades före den ordinarie pensionsåldern fanns särskild ålderspension, omfattande personal i räddningstjänsten och anställda som pensionerades tidigare enligt särskild överenskommelse.

Metod för pensionsskultsberäkning beskrevs ursprungligen i P-finken 2000.

KAP-KL

PFA ersattes 2006 med KAP-KL. Ett syfte med övergången till detta avtal var att bryta den starka kostnadsutveckling som kopplingen till det förhöjda prisbasbeloppet i PFA innebar. Gränsen för att få rätt till den förmånsbestämda pensionen följde inte inkomstutvecklingen i ekonomin, såsom taket i det allmänna pensionssystemet, utan enbart prisökningstakten. I takt med att de anställdas reallöneökningar ökade var det allt fler som passerade brytpunkten för rätt till ålderspension enligt PFA. Ett annat syfte var att ta ytterligare ett steg mot ett avgiftsbestämt system. Avtalet innebar också att de tidigare varierade procentsatserna för de avgiftsbestämda delarna blev enhetliga för de olika arbetstagarorganisationerna.

I likhet med PFA består ålderspensionen av två delar, en avgiftsbestämd del som omfattar samtliga anställda och en förmånsbestämd del som omfattar högvälönade. Dessa förmåner är de som har störst betydelse för kostnaden för de anställda idag.

De som slutar före ordinarie pensionsålder erhåller en livränta (när det gäller den förmånsbestämda delen). För räddningstjänstpersonal och anställda som pensioneras enligt särskilda överenskommelser före ordinarie pensionsålder finns förmånen Särskild avtalspension.

Metod för pensionsskultsberäkning beskrevs ursprungligen i RIPS 07.

AKAP-KL

AKAP-KL gäller från 1 januari 2014 och berör anställda som är födda 1986 eller senare. Möjlighet finns även att gå över till detta avtal för de som är äldre.

AKAP-KL är i princip helt avgiftsbestämt. Det innebär att för de som omfattas av avtalet blir det (nästan) ingen pensionsskuld.

Avgiften uppgår till 4,5 procent av lönesumman på pensionsgrundande inkomster upp till 7,5 inkomstbasbelopp. För inkomster därutöver upp till 30 inkomstbasbelopp är avgiften 30 procent. Pensionsförmånen beror på hur stora avgifter som satts av, hur väl de avkastar sig och det delningstal som används vid pensioneringstillfället.

Övergången till detta pensionsavtal innebär på sikt att pensionsskulderna kommer att försvinna i kommunsektorn, men det är fråga om en lång övergångsperiod. Nya pensionsrätter fortsätter att tjänas in i det tidigare avtalet under överskådlig tid, det vill säga för de anställda som är födda 1985 eller tidigare, vilka än så länge utgör en merpart.

AKAP-KL kommer däremot ha störst betydelse för kostnaden i framtiden. I dagsläget är kostnaden fortfarande relativt låg men växer successivt.

Efterlevandepensionen som fanns i KAP-KL, gäller övergångsvis i AKAP-KL, men ersätts av ett familjeskydd 1 januari 2018. Familjeskyddet utgörs av en kollektivavtalad försäkring.

Vid tillkomsten av AKAP-KL var parterna överens om att se över särskild avtalspension för brandmän, men tills vidare gäller KAP-KL:s regler.

Metod för pensionsskultsberäkning i den mån det är nödvändigt finns beskriven i denna skrift, RIPS 17, se del 2.

Olika kategorier av förmånstagare

I det praktiska förfarandet vid beräkning av pensionsskuld och pensionskostnader är det lämpligt att utgå från individerna, indelade i olika kategorier av förmånstagare.

Anställda

För anställda kan beräkningen vara omfattande. Hela anställningshistoriken sammanställs i ett första steg. För varje kommunal anställning, oavsett arbetsgivare, görs en bedömning av vilka pensionsbestämmelser som gäller och vilka förmåner anställningen ger rätt till.

För individer som är anställda vid beräkningstidpunkten beräknas pensionskostnader och eventuell pensionsskuld utifrån nu gällande pensionsavtal, det vill säga KAP-KL eller AKAP-KL beroende på födelseår.

Anställda kan alltså även ha rätt till förmåner enligt tidigare pensionsavtal, till exempel IPR eller KÅP, antingen hos den aktuella kommunen/landstinget eller hos andra kommunala arbetsgivare. Om det saknas anställningshistorik vid beräkning av IPR används ett schablonmässigt antagande för att beräkna pensionsgrundande tid (se avsnitt om antaganden).

Begreppet pensionsålder finns inte kvar i det nuvarande avtalet men 65 år utgör ett riktmärke. Om den anställde väljer att ta ut sin pension före/efter 65 år minskar/ökar pensionens storlek. I pensionsskultsberäkningen antas uttagsåldern vara 65 år såvida inte den anställde begärt en annan uttagsålder och denna rapporterats av arbetsgivaren till pensionsadministratören.

Brandmän har rätt att gå i pension vid 58 års ålder om vissa kriterier är uppfyllda. För tiden fram till 65 års ålder utbetalas då en särskild avtalspension, SAP. En del av skulden redovisas som en ansvarsförbindelse om någon del av

anställningstiden ligger före 1998. Under den tid som SAP utbetalas har brandmän även rätt till avgiftsbestämd ålderspension. Avgiften baseras på pensionsunderlaget vid pensionsavgången.

Det finns en rad faktorer som komplicerar beräkningarna, som var och en måste hanteras enligt olika metoder. Det rör sig dels om olika specialregler i avtalen, men också om olika typer av anställningsförhållanden.

- Alternativa pensionslösningar
- Särskilda regler 2006
- Olika garantier vid beräkning av pension
- Övergångsregler åren 2006–2011
- Oantastbara livräntor
- Särskilda regler vid rätt till sjuk- och aktivitetsersättning
- Medförda fribrev från försäkring
- Tjänstledigheter
- Timanställda
- Parallella anställningar

Före detta anställda

Före detta anställda (avgångna) kan ha rätt till en framtida förmån, normalt från 65 års ålder. Förmånen beräknas utifrån det pensionsavtal som gällde vid avgångstidpunkten.

Sjukskrivna med rätt till sjuk- och aktivitetsersättning

För anställda som uppbär sjuk- och aktivitetsersättning görs en beräkning av en ålderspensionsförmån utifrån det pensionsavtal som gällde vid den tidpunkt den anställde fick rätt till ersättningen. En förutsättning är att arbetsförmågan uppgår till minst 25 procent. Den sjukskrivne har rätt att tillgodoräkna pensionsgrundande tid fram till den ordinarie pensionstidpunkten.

Pensionärer

För pensionärer behöver normalt ingen förmånsberäkning göras. Endast en kapitalisering är nödvändig av en helt intjänad förmån som är beräknad sedan tidigare. Äldre bruttopensioner måste emellertid räknas om ifall den allmänna pensionen förändras, vilket kan ske till exempel om den så kallade bromsen slår till eller om civilståndet ändras.

I en kommun/landsting finns det normalt ett stort antal olika typer av pensionsförmåner som är under utbetalning. De allra äldsta ålderspensionärerna idag uppbär pension som beräknades efter regler som gällde för 30–40 år sedan. När det gäller efterlevandepension till vuxen kan starttidpunkten vara ännu tidigare. Det förekommer också en rad olika förmåner som inte finns i

det nuvarande pensionsavtalet såsom sjukpension, kompletterande änkepension, PA-KL-garanti, visstidspension, garantipension och tilläggsbelopp.

Efterlevande till ålderspensionärer som avlider kan ha rätt till efterlevandepension. I sådant fall görs en skuldberäkning för en presumtiv efterlevandepension.

För att kunna göra en korrekt pensionsskultsberäkning är det nödvändigt att för respektive förmån klargöra hur betalningsflödet ser ut, det vill säga förmånens storlek och tidpunkt för när utbetalningen börjar och slutar.

Pensionsskulden för pensionärer minskar normalt i takt med utbetalningarna. Kostnaden för förmåner som är intjänade före 1998, och som enligt blandmodellen redovisas som en ansvarsförbindelse, består av utbetalningen. Denna redovisningsmetod medför att förtida uttag av ålderspension tidigarelägger kostnaden och en snabbare amortering på pensionsskulden, vilket är märkbart när det gäller uttag av Intjänad pensionsrätt per 1997-12-31 som tas ut temporärt.

För förmåner som intjänats sedan 1998 finns ingen pensionskostnad, bara en finansiell kostnad.

Förtroendevalda

Förtroendevalda omfattas inte av kollektivavtal utan av särskilda bestämmelser som respektive arbetsgivare antar. Riktlinjer för beräkning av pensionsskuld och kostnader för dessa beskrivs i bilagan Pensionsskuld för förtroendevalda.

Finansieringsavtal

Inom offentliga sektorn fanns fram till och med 1997 en särskild överenskommelse, sistahandsansvar, som innebar att den sista offentliga arbetsgivaren tog hela kostnaden för den kommunala tjänstepensionen. Syftet med detta avtal var att minska administrationen av medförda pensionsrätter.

Åren 1992–1996 fördes ett antal verksamheter över från landstingen till kommunerna, där den största var äldreomsorgen som överfördes 1992. För att inte kommunerna skulle behöva ta hela pensionskostnaden i enlighet med sistahandsansvaret upprättades överenskommelser om kostnadsdelning som gäller än i dag, men i något modifierad form som en anpassning till senare pensionsavtal.

Det förekommer även andra typer av finansieringsavtal mellan olika kommunala arbetsgivare. Ett sådant exempel är kommuner som går ihop och bildar gemensamma kommunalförbund för räddningstjänsten.

För att pensionsskulden ska bli korrekt värderad är det nödvändigt att administratörerna har kännedom om utformningen av avtalet och vilka personer som omfattas av det.

Olika antaganden för beräkningar enligt RIPS

Som ovan beskrivits är det nödvändigt att göra olika antaganden om framtiden. Förutom de försäkringstekniska antagandena om dödlighet och ränta finns andra antaganden i RIPS-modellen vilka beskrivs nedan. Generellt gäller att om kunskap finns om faktiska förhållande ska sådan information användas istället. En löpande utvärdering av olika antaganden ska göras för att säkerställa att de är aktuella över tid.

Pensioneringsålder

Pensionsskuld beräknas idag utifrån antagandet om 65 års pensioneringsålder, vilket är en förenkling då pensionering i verkligheten sker i olika åldrar. Detta har emellertid mindre betydelse för pensionsskultsberäkningen så länge den genomsnittliga faktiska pensioneringsåldern är 65 år. Däremot kan det påverka utvecklingen av pensionsskulden framöver, vilket berörs under avsnittet Prognoser längre fram.

Samordning med allmän pension

Flertalet förmåner enligt det äldre avtalet PA-KL är, som ovan nämnts, bruttoförmåner, där den kommunala tjänstepensionen utgörs av skillnaden mellan en bruttopension och den allmänna pensionen. Problemet är att den allmänna pensionen inte alltid är känd och måste därför uppskattas. Den metod som används togs fram vid tillkomsten av PA-KL. Precisionen i detta antagande har sannolikt minskat, men å andra sidan har även förekomsten av framtida förmåner enligt PA-KL avtagit.

Tidsfaktor för Intjänad pensionsrätt 1997-12-31 då anställningshistorik saknas

Många individers anställningstid är inte fullständigt utredd vilket bland annat påverkar beräkning av Intjänad pensionsrätt per 1997-12-31. Om man bortser från detta skulle pensionsskulden underskattas betydligt varför det är nödvändigt att göra en uppskattning av faktiskt intjänad tid. Det antagande som används bygger på statistik från administratörernas register omfattande de som är fullständigt utredda.

Särskild avtalspension för anställda inom räddningstjänsten

Vid beräkning av skuld för Särskild avtalspension för brandmän finns en osäkerhet om dels när pensionen tas ut och dels om den kommer att utbetalas överhuvudtaget.

Arbetstagare med anställning inom räddningstjänsten med huvudsaklig tjänstgöring i utryckningsstyrka har rätt till särskild avtalspension, tidigast från 58 års ålder. För sådan rätt krävs att arbetstagaren vid avgången från an-

ställningen tillhört räddningstjänsten under minst 30 år, varav 25 av dessa år fullgjorts i uttryckningsstyrkan.

För arbetstagare inom räddningstjänsten som uppfyller dessa krav beräknas pensionsskuld som om förmånen betalas ut från 60 års ålder, vilket motsvarar den genomsnittliga pensioneringsåldern för dessa.

Förmånen beräknas utifrån att den börjar intjänas vid 28 års ålder. Förmånen är antastbar till dess att pensionen börjar betalas ut. Det innebär att en arbetstagare som avslutar sin anställning innan han eller hon går i pension inte har någon intjänad förmån. För att inte skulden ska överskattas görs en reduktion som bygger på observationer av faktiska avgångar.

Intjänandemodell

Grundprincipen i RIPS intjänandemodell är att skuldberäkningen ska bygga på den förmån som är intjänad enligt gällande pensionsavtal vid beräknings-tidpunkten. Förmånen som är inkomstrelaterad bygger på ett pensionsunderlag, som normalt beräknas utifrån tidigare löner med viss eftersläpning. De aktivas intjänande sker via en livränteberäkning.

Från denna princip finns två undantag:

1. Om en person anställs med en överenskommen årslön som överstiger 7,5 inkomstbasbelopp ska en skuld beräknas redan samma år, trots att det formellt inte föreligger någon rätt till pension.
2. Vid beräkning av pensionsskuld för brandmän med rätt till Särskild ålderspension tillämpas ett linjärt intjänande fram till beräknad avgångstidpunkt.

Denna intjänandemodell innebär att kostnad för nyanställda beaktas redan anställningsåret medan löneökningar inte får genomslag på kostnaderna förrän senare år. Detta beror på utformningen av pensionsavtalen, där intjänad pension baseras på löner två år före beräkningsåret.

Livförsäkringsteknik

Livförsäkring är en typ av personförsäkring där risken för ett försäkringsfall är knutet till individers liv, hälsa eller arbetsförmåga etc. Livförsäkring som en form av ersättning i händelse av personskada har funnits sedan romartiden. Livförsäkring i modern mening, där premien baseras sig på sannolikheter och dödsfallsstatistik uppkom i London mot slutet av 1600-talet. I Sverige var Allmänna Änke- och Pupillkassan först 1740. När det gäller ålderspensioner, som är de mest aktuella för oss, är risken den omvända, att de försäkrade lever längre än väntat.

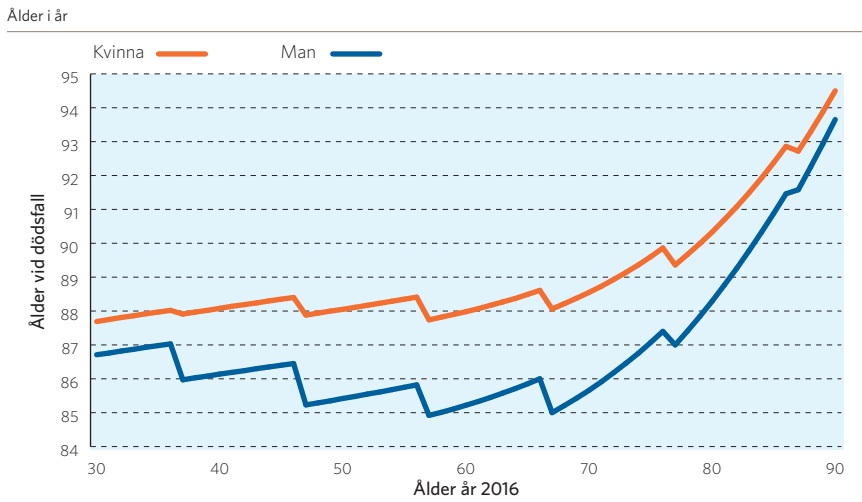
Förutom antagande om livslängd är ränteantagandet centralt vid beräkning av kommunala pensionsskulder. (Utöver dessa finns några andra antaganden av mindre betydelse, till exempel för familjepensioner, som beskrivs i korthet nedan.)

De grunder som används i RIPS bygger på Finansinspektionens tryggningsgrunder när det gäller dödlighet. När det gäller ränteantagandet har RIPS en egen modell.

Dödlighet

Försäkringsbolag gör i regel egna statistiska analyser över livslängder som resulterar i dödlighetsfunktioner anpassade till det egna beståndet av försäkringstagare. I RIPS används samma dödlighetsantaganden som i Finansinspektionens tryggningsgrunder. Dessa grunder bygger på sammanställningar av statistik över dödlighet från samtliga svenska försäkringsbolag, under benämningen Dödlighetsundersökningen 2006 (DUS06). Livslängderna förväntas fortsätta öka i framtiden i enlighet med SCB:s antaganden som används vid befolkningsframskrivningar för hela den svenska befolkningen. En skillnad mot tidigare dödlighetsantaganden är att detta beaktas i DUS06, genom en differentierad dödlighet i olika generationer. Övergången till DUS06 innebar därmed längre förväntade livslängder för yngre personer vilket i sin tur innebar höjda pensionsskulder.

Diagram 3. Förväntade medellivslängder för män och kvinnor i olika åldrar 2016

Källa: KPA.

År 2014 gjordes en komplettering till DUS06 med mer omfattande data för åren 2001–2012 (DUS14). Det visade sig att slutsatserna från DUS06 står sig väl. Finansinspektionen gjorde därmed bedömningen att de nya data som framkommit inte föranledde att dödlighetsantagandena behöver ändras i trygghandgrunderna. Det har emellertid inte varit möjligt att separera observationer för kommunkollektivet i DUS06 eller DUS14.

Det finns dock indikationer på att de dödlighetsantaganden som används i RIPS kan vara överskattade, det vill säga de kommunalt anställda lever längre än det svenska försäkringskollektivet sammantaget. Enligt en undersökning av dödligheten åren 2010–2012 genomförd av KPA har män en något lägre dödlighet/längre livslängd än vad som antas i RIPS. Det finns också en metodskillnad. KPA:s observerade värden avser den ekonomiska dödligheten medan Finansinspektionens trygghandgrunder bygger på en oviktad dödlighet.

Det saknas dock för tillfället tillräcklig information för att rekommendera nya dödlighetsantaganden.

Diskonteringsränta

Det finns flera skäl till att kommunsektorn själv kan bestämma diskonteringsränta för pensionsskulden. Kommuner och landsting kan inte upphöra utan att uppgå i en annan dito och har dessutom beskattningsrätt. Med en särprägel som skattefinansierad sektor behöver kommuner och landsting inte följa regelverk som till exempel Trygghandgrunderna som är till för att trygga anställda mot en eventuell före detta arbetsgivares obestånd. För kommuner och landsting är det centrala att pensionsskulden är rimligt värderad. Diskonteringsräntan är konstruerad för att göra en pensionsskuldberäkning utifrån ett genomlysningsperspektiv. En fördel med att sektorn bestämmer diskonteringsräntan är att denna kan anpassas till den kommunala sektorns behov av stabilitet, transparens och enkelhet.

Olika räntor för diskontering används för olika förmåner beroende på hur dessa är indexerade. Det förekommer idag tre olika former av indexering:

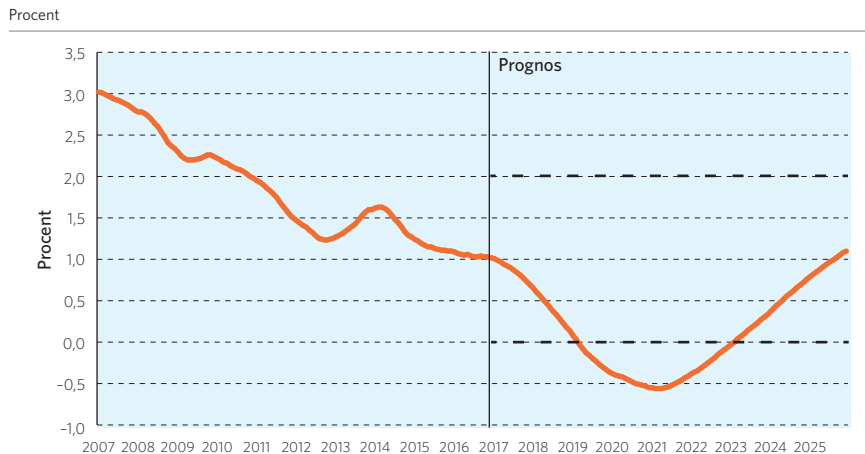
- Indexering med prisbasbelopp. Det är den vanligaste formen. Bland annat indexeras samtliga förmåner som är under utbetalning med prisbasbeloppet. Dessa åtaganden diskonteras med en real ränta¹¹.
- Ingen indexering sker alls när det gäller livräntor intjänade enligt PA-KL fram till 65 års ålder. Dessa blir emellertid allt ovanligare och utgör en försumbar del av det totala åtagandet. Även dessa åtagande kan diskonteras med en real ränta, vilket är en förenkling. Tidigare har en nominell ränta använts.
- Intjänad pensionsrätt per 1997-12-31 indexeras med inkomstbasbeloppet fram tills den börjar utbetalas. Detta åtagande diskonteras med en nollränta före denna tidpunkt och med en real ränta för tid därefter.

11. I dagsläget ligger denna ränta på 1 procent.

RIPS-kommittén föreslår och vd för SKL fastställer den reala diskonteringsräntan. Som stöd för dessa beslut används en indikatormodell:

- Indikatorn utgörs av ett rullande femårsgenomsnitt av en real ränta, definierad som den tioåriga statsobligationsräntan minus inflationstakten.
- Inflationstakten utgörs av den årliga förändringen i KPI.
- Om den reala räntan befinner sig inom ett intervall, toleransintervallet, kring diskonteringsräntan ± 1 procentenhet ligger diskonteringsräntan fast.
- Om indikatorn ligger utanför toleransintervallet har RIPS-kommittén mandat att föreslå en förändring i diskonteringsräntan. Annars ska räntan ligga fast.

Diagram 4. Indikatormodell

Källa: Riksbanken, Statistiska centralbyrån och Sveriges Kommuner och Landsting.

Diagram 4 visar indikatormodellen per mars 2017. Indikatorn ligger på 0,97 procent, vilket stämmer väl med den aktuella reala diskonteringsräntan på 1 procent. Realräntan enligt indikatorn har sjunkit under en följd av år, på grund av sjunkande marknadsräntor och på senare tid även tilltagande inflation.

Enligt SKL:s prognos förväntas indikatorn fortsätta sjunka och skulle om prognosen slår in passera undre gränsen i toleransintervallet under 2019. Det innebär att eftersom indikatorn då befinner sig utanför toleransintervallet har RIPS-kommittén mandat att föreslå en sänkt diskonteringsränta. Om så skulle ske justeras gränserna i toleransintervallet i motsvarande mån.

Det finns dock ett golv för diskonteringsräntan. Den får inte understiga noll procent. Eftersom det handlar om en mycket långsiktig skuld är en negativ realränta i pensionsskultsberäkningen inte förenlig med en långsiktig tillväxt i den svenska ekonomin.

Övriga försäkringstekniska antaganden

Familjepension

För pensionärer som uppbär ålderspension enligt bestämmelser äldre än 1998 finns rätt till efterlevandepension för eventuella efterlevande i händelse av dödsfall.

Vid skuldberäkning beaktas sannolikheten att vara gift eller sammanboende, efterlevandepensionens storlek, utbetalningstiden, ålderskillnaden och dödlighet för en efterlevande med motsatt kön.

Inga belastningar behövs

När ett försäkringsbolag beräknar premier för pensionsförsäkring finns olika tillägg. Dessa tillägg bakas in i de försäkringstekniska grunderna och brukar benämnas belastningar. Det finns tre slag av belastningar:

1. Belastning för omkostnader. För att finansiera de omkostnader som försäkringsbolaget har för att sköta administration av försäkringen, det vill säga registerhållning, beräkning, utbetalning med mera.
2. Belastning för avkastningsskatt. Försäkringsbolagen betalar idag en avkastningsskatt. För att kompensera för denna kostnad minskas diskonteringsräntan, vilket gör att premien blir större.
3. Belastning för säkerhetstillägg. För att inte riskera att försäkringsbolagen kommer på obestånd beräknas premierna med en viss marginal.

För kommuner och landsting är det inte nödvändigt med omkostnadsbelastningar, eftersom kostnaderna för att administrera pensioner är en del av de totala kommunala kostnaderna, vilka normalt inte öronmärks.

Kommuner och landsting betalar inte någon avkastningsskatt när pensionsskulden bokförs i egen balansräkning varför inget påslag behöver göras av detta skäl.

Kommuner och landsting kan inte gå i konkurs eller upphöra som arbetsgivare. Det är därför inte heller nödvändigt med säkerhetsbelastningar eftersom dessa syftar till att ge ett skydd då en arbetsgivare upphör.

Andra försäkringstekniska grunder

Förutom RIPS grunder som har beskrivits ovan finns andra grunder som i viss utsträckning påverkar kommuner och landsting:

Finansinspektionens grunder används fullt ut av kommunala företag som tryggar sina pensioner med kontoföring enligt Tryggandelagen. Detta kan påverka kommuner och landsting indirekt i samband med koncernredovisning med mera.

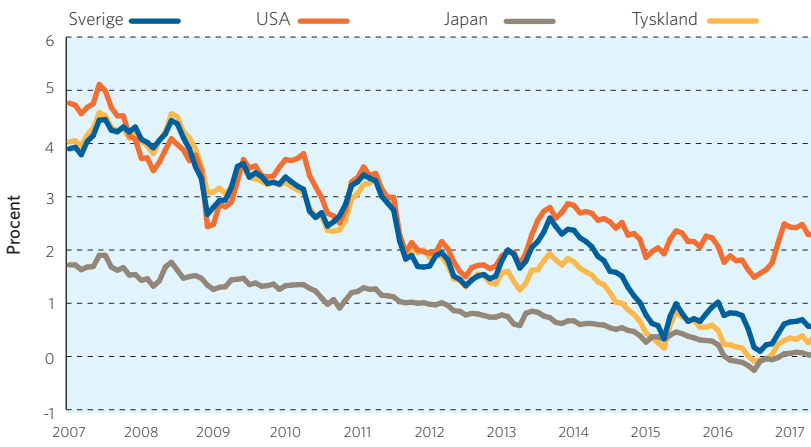
Pensionsnämnden är en partssammansatt nämnd som bland annat har till uppgift att tolka och tillämpa bestämmelserna i de kommunala avtalen PFA 01, PFA 98, KAP-KL och AKAP-KL när det uppstår tvister och besluta om olika indexeringar med mera. Nämnden tar också fram riktlinjer för försäkringstekniska grunder som används vid olika typer av omräkningar, till exempel vid förtida uttag av Intjänad pensionsrätt 1997-12-31. Dessa grunder ska ses över senast vart femte år.

PA-KL:s grunder används vid olika omräkningar, till exempel då små livsvariga pensioner enligt PA-KL ska omvandlas till ett engångsbelopp.

RIPS räntemodell, historik

Under det senaste decenniet har det skett en dramatisk räntenedgång i Sverige och i omvärlden. Bilden av vad som är en normal riskfri långsiktig ränta är idag långt ifrån självklar. Den gängse bilden bland nationalekonomer har tidigare varit att anta en långsiktig nominell räntenivå på cirka 4–4,5 procent, grundat på inflation plus tillväxt, cirka 2 procent + 2–2,5 procent. Ekonomerna är för närvarande i färd med att ompröva bilden av den långsiktiga räntenivån och marknadsaktörerna räknar med en betydligt lägre långsiktig räntenivå.

Diagram 5. Utveckling av tioårig statsobligationsränta i några länder
Procent

Källa: Riksbanken.

Riksbankens styrränta är för närvarande negativ, $-0,5$ procent, vilket är exceptionellt. Den nominella tioåriga statsobligationsräntan, som används som roder i räntemodellen, har sjunkit kraftigt och var som lägst nere på $0,04$ procent den 12 augusti 2016. Därefter har räntan gått upp något och var $0,6$ procent i maj 2017.

En följd av den sjunkande realräntan är att diskonteringsräntan i RIPS-modellen fått anpassas nedåt.

Tabell 4. Historiska diskonteringsräntor

Procent

Åtagandets värdesäkring	Ej värdesäkrad	Värdesäkrad med prisbasbeloppet	Värdesäkrad med inkomstbasbeloppet
	> nominell	> real	> noll
2005, Tryggandegrunder	3,5	3,0	3,0
2006, justering inför RIPS	3,5	2,5	2,5
2007 RIPS 07	4,5	2,5	0
2011*	3,75	1,75	0
2013*	3,0	1,0	0
2017 RIPS 17	1,0	1,0	0

*Räntesänkningarna avsåg 2012 respektive 2014 men tillämpades i redovisningen året innan.

Källa: Sveriges Kommuner och Landsting.

Som ett stöd för dessa beslut finns en indikator som tidigare utgjordes av ett rullande femårsgenomsnitt av den nominella tioåriga statsobligationsräntan.

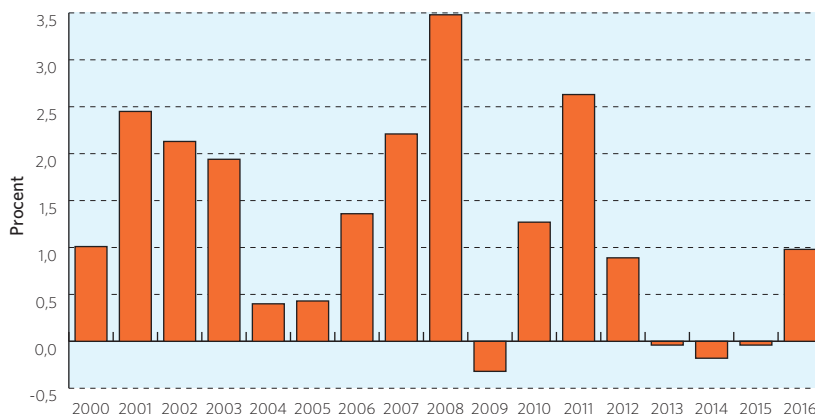
Vid två tillfällen sedan RIPS-modellen infördes har diskonteringsräntan sänkts efter att indikatorn gått under nedre intervallgränsen, med $0,75$ procent vid respektive tillfälle. Toleransintervallet sänktes i motsvarande grad.

Indikatorn gick under nedre intervallgränsen även vid ett tredje tillfälle, men RIPS-kommittén avstod då från att föreslå någon ändring av räntan. Förklaringen ligger i den svaga inflationstakten. Under 2000-talet låg den genomsnittliga inflationstakten på $1,2$ procent. Under de senaste fem åren har snittet varit $0,3$ procent, det vill säga betydligt lägre än riksbankens mål på 2 procent. Eftersom RIPS-modellen utgick från att Riksbankens inflationsmål skulle uppfyllas indikerade modellen för låg real ränta.

Detta var ett av skälen till att en översyn av RIPS-översyn initierades. Översynen medförde att indikatorn ändrades till en real indikator i RIPS 17.

Diagram 6. KPI årstakt

Procent

Källa: Statistiska centralbyrån.

Anpassningen av diskonteringsräntorna åren 2011 och 2013 ledde fram till att den kommunala pensionsskulden sammantaget ökade med cirka 75 miljarder kronor (18 procent av skulden). Räntesänkningen avsåg såväl den nominella som den reala räntan, medan nollräntan var oförändrad.

Den totala skulden ökade år 2011 med cirka 34 miljarder kronor och år 2013 med cirka 40 miljarder kronor. Merparten av effekten påverkade skulden utanför balansräkningen och fick därmed en begränsad effekt på resultatet, särskilt i kommunerna. I landstingen blev effekten på resultatet mer påtaglig då en större del av deras skuld redovisas i balansräkningen.

Tabell 5. Grovt uppskattade effekter av sänkt diskonteringsränta år 2011 respektive 2013, inklusive löneskatt

Miljarder kronor och procent

	Kommun		Landsting	
	Avsättning i balansräkningen	Ansvarsförbindelse	Avsättning i balansräkningen	Ansvarsförbindelse
2011: Sänkning av räntan med 0,75 % till 1,75 %				
Effekt	2	15	6	11
Pensionsskuld 2010	21	195	45	135
Förändring	10 %	8 %	13 %	8 %
2013: Sänkning av räntan med 0,75 % till 1,0 %				
Effekt	3	17	8	12
Pensionsskuld 2012	25	216	63	148
Förändring	10 %	8 %	13 %	8 %
Sammanlagd effekt	5	32	14	23

Källa: Sveriges Kommuner och Landsting.

Pensionskostnad och prognoser

Pensionskostnad

Kostnaden för pensioner består i princip av följande poster:

- Pensionsutbetalning för förmåner intjänade före 1998
- Årets intjänande av nya pensionsrättigheter för förmånsbestämda pensioner
- Finansiell kostnad
- Avgifter för avgiftsbestämd pension
- Löneskatt
- Administrativa kostnader

Därtill kommer några mindre poster såsom, premier till AFA Försäkring för premiebefrielse och kostnader för efterlevandeskydd.

Pensionsutbetalning för förmåner intjänade före 1998

Denna post är unik för kommuner och landsting. Pensioner intjänade före 1998 kostnadsförs först i samband med utbetalning. Inga avsättningar görs i balansräkningen. Istället redovisas pensionsskulden för dessa åtaganden som en upplysningspost. Pensioner intjänade från och med 1998 kostnadsförs i samband med att pensionsförmåner tjänas in i form av avsättningar i balansräkningen eller löpande premier till försäkringsbolag. Detta sätt att redovisa kostnaderna brukar benämnas blandmodellen. Den blandade modellen inne-

bär att kostnaden för de pensioner som intjänades före 1998 belastar kostnaden vid utbetalning medan pensioner intjänade från 1998 kostnadsförs vid intjänandet. Om den av den kommunala redovisningsutredningens (SOU 2016:24) föreslagna fullfonderingsmodellen införs försvinner kostnadsposten avseende utbetalningar av förmåner intjänade före 1998.

Årets intjänande av nya pensionsrättigheter för förmånsbestämda pensioner

Kostnaden för årets intjänande beror på trygghandeform. Med trygghandeformen kontoföring beräknas kostnaden enligt:

Kostnad = skuldförändring brutto - finansiell kostnad (se nedan)

Skuldförändring brutto avser bakomliggande förändring exklusive utbetalning.

Eftersom en utbetalning minskar skulden måste denna läggas tillbaka, det vill säga:

Skuldförändring brutto = skuldförändring netto + pensionsutbetalningar

Sammanfattningsvis beräknas kostnaden enligt följande:

Kostnad = skuldförändring netto + pensionsutbetalningar - finansiell kostnad

Skuldförändring netto är alltså den skuld som redovisas i balansräkningen, det vill säga avseende pensionsförmåner intjänade från och med 1998.

Med trygghandeformerna försäkring/stiftelse består kostnaden av premier till försäkringsbolaget respektive tillskott till pensionsstiftelsen.

I försäkringspremier finns tillägg för försäkringsbolagets administrationskostnader och avkastningsskatt som försäkringsbolag är skyldiga att betala. I premien finns även säkerhetstillägg för att minimera risken för att försäkringsbolaget inte ska kunna fullgöra sina åtaganden. Detta gör att premierna i allmänhet är något större än vad som behövs. Årligen görs därför avstämningar och eventuella överskott tillfaller försäkringstagaren och kan användas för att minska premierna framöver. Av särskild betydelse är den garantiränta som används vid beräkning av premierna. Den brukar understiga försäkringsbolagets faktiska avkastning, vilket normalt resulterat i olika former av återbäring.

Finansiell kostnad

Kostnaden för årets intjänande delas upp i två delar, en rörelsekostnad (se ovan) och en finansiell kostnad.

Den finansiella kostnaden kan ses som en alternativ lånekostnad som uppstår då man använder pensionskapitalet i verksamheten. Om en kommun tryggar sina pensionsförpliktelser i en pensionsstiftelse eller genom försäkring finns ingen finansiell kostnad.

Det finns teoretiskt sett olika metoder för att beräkna den finansiella kostnaden. Ett sätt är att beräkna en alternativ lånekostnad utifrån en genomsnittlig låneränta under året. Ett annat sätt är att beräkna hur stor del av ökningen av pensionsavsättningen som beror på ränteuppräknig, uppdelat i en realränta och indexuppräknig. Då denna metod är mer praktisk och följsam mot de totala pensionskostnaderna är den att föredra. Huvuddelen av pensionsförpliktelserna värdesäkras med prisbasbeloppet och diskonteras med den därtill förknippade realräntan.

En lämplig approximation bör därför se ut så här:

Finansiell kostnad = Genomsnittlig pensionsavsättning under året • Räntesats

Avgifter för avgiftsbestämd pension

Avgifter för avgiftsbestämd pension förekommer i avtalen KAP-KL och AKAP-KL. Dessa betalas av kommunerna och landstingen i slutet av mars året efter intjänandeåret.

Löneskatt

På samtliga kostnadsdelar som nämnts ovan tillkommer löneskatt med en procentsats som för närvarande uppgår till 24,26 procent. I vissa sammanhang brukar den redovisas (presenteras) separat och i andra sammanhang ingår den i den underliggande kostnaden, vilket kan orsaka en viss förvirring. Om man pratar om den totala pensionskostnaden bör löneskatten inkluderas.

Administrativa avgifter

Kommuner och landsting betalar årliga administrativa avgifter till sin administratör för olika tjänster, såsom pensionsutbetalningar, beräkningar, utbildning av pensionshandläggare, information till anställda, pensionskuldsberäkningar. Denna kostnad särredovisas i samma kontogrupp som övriga pensionskostnader men brukar inte ingå i (nationella) sammanställningar av de totala pensionskostnaderna.

För pensionsförpliktelser som är försäkrade ingår administrativa avgifter i de premier som betalas till försäkringsbolaget.

Därtill kommer kommunernas och landstingens egna kostnader. De flesta har egna pensionshandläggare, som bland annat hanterar frågor från de egna anställda och kontakter med administratören. Dessa kostnader särredovisas

normalt inte utan ingår i de ordinarie administrationskostnaderna. Det förekommer också att administrationstjänster köps av pensionsadministratören.

Prognoser

Det finns också ett behov av att göra prognoser över pensionsskulden framåt i tiden. De flesta kommuner och landsting brukar i samband med beräkning av pensionsskulden per ett visst datum, normalt i samband med årsbokslut eller delårsbokslut, beställa en prognos för de närmast kommande åren, ofta upp till fem år. Administratörerna erbjuder även prognoser på längre sikt, till exempel 40–50 år.

Några faktorer som påverkar pensionsskulden och pensionskostnaderna framöver är utveckling av:

- Prisbasbelopp
- Inkomstbasbelopp
- Löner
- Åldersstruktur
- Antal som slutar och som anställs
- Temporära pensioner

När det gäller de tre första antaganden har kommunen eller landstinget möjlighet att själv ange vilka antaganden som ska ligga till grund för beräkningen, men default-värdena bygger på SKL:s samhällsekonomiska prognoser.

Nedan görs en beskrivning av på vilket sätt de olika faktorerna påverkar pensionsskulden och pensionskostnaderna.

Prisbasbeloppet

Prisbasbeloppet har stor betydelse för utvecklingen på kort sikt. Alla pensioner som utbetalas värdesäkras med prisbasbeloppet och får en direkt effekt på pensionsskulden och på pensionsutbetalningarna. Dessutom indexeras tidigare löner i den förmånsbestämda ålderspensionen till beräkningsårets nivå med prisbasbeloppet, vilket får en tydlig inverkan på nyintjänandet.

Inkomstbasbeloppet

Inkomstbasbeloppet har två motverkande effekter. Förmånen Intjänad pensionsrätt per 1997-12-31 indexerar med inkomstbasbeloppet innan den börjar utbetalas. En ökning av inkomstbasbeloppet höjer därmed ansvarsförbindelsen. Samtidigt innebär en ökning av inkomstbasbeloppet att taket för när förmånsbestämd pension tjänas in ökar, vilket går i motsatt riktning. Det är dock relationen mellan förändringen av lönen och förändringen av inkomstbasbeloppet som är relevant.

Löner

Utvecklingen av lönerna påverkar dels skulden för förmånsbestämd pension. Det sker dock med en viss eftersläpning då pensionsförmånen beräknas utifrån historiska löner. Normalt är att en ökning av lönen ett år får ett genomsnitt två år senare. Efter dessa två år blir genomsnittet $1/5$ eftersom förmånen normalt beräknas på ett genomsnitt av fem årslöner. Tre år efter blir genomsnittet $2/5$ och så vidare. Fullt genomsnitt får en löneökning således först efter 6 år. Denna beräkningsmetodik gör att det blir svårt att beräkna effekten av en löneförändring på pensionskostnaden, vilket till exempel har visat sig vara ett problem när det gäller de höjda lärarlönerna.

När det gäller avgiftsbestämd pension får lönen en direkt påverkan på kostnaden genom den avgift som ska betalas.

Det finns några svårigheter när det gäller att bedöma effekten av löneutvecklingen. Den löneutveckling som SKL räknar med avser förändring av genomsnittlig lön per arbetad timme för samtliga anställda i kommunerna respektive landstingen. Det som är mer relevant är den individuella löneutvecklingen över tid och i olika åldrar, vilket är betydligt mer komplext. Det använda måttet är således en förenkling. En annan diskrepans är att enligt pensionsavtalen är det den utbetalda årslönen som ligger till grund för pensionsberäkningen. En förändring i årsarbetstid påverkar årslönen men beaktas inte när timlön används som mått. En annan svårighet är att det visat sig att delar av främst landstingskollektivet har en löneutveckling som avviker från genomsnittet. Administratörerna kompenserar för detta i samråd med SKL.

Åldersstruktur

Pensionsskulden för en enskild person är normalt som högst i samband med att pensionen ska börja betalas ut. Då är den förväntade återstående utbetalningstiden som störst samtidigt som pensionen är fullt intjänad. Skulden ökar, allt annat lika, som snabbast strax för pensioneringen och minskar som snabbast strax efter. Åldersstrukturen har därför en påtaglig inverkan på såväl pensionsskuld som pensionskostnader.

Antal som slutar och som anställs

Normalt räknar administratörerna med ett oförändrat antal anställda. Det är dock möjligt att ange egna antaganden om en förändring av personalvolymens förändring netto.

I verkligheten finns en personalomsättningen som är ganska betydande. Det finns en ständig pågående ström av personer som slutar och som anställs. Indirekt görs ett antagande att skulden för de som slutar och de som anställs tar ut varandra. Ett sådant antagande innebär emellertid att det är nödvändigt

att göra antaganden om nyanställningar för att ersätta de som slutar på grund av pensionering. Annars skulle framförallt pensionskostnaden underskattas.

Om en kommun eller ett landsting räknar med förändringar i personalvolymen är det nödvändigt att detta beaktas i pensionsskultsberäkning om prognosen ska vara konsistent.

Temporära pensioner

När en beräkning görs till exempel per 31 december för årsbokslutet ingår i skulden normalt ett antal temporära pensioner. Det kan röra sig om att ett antal anställda tagit ut förtida pension av Intjänad pensionsrätt per 1997-12-31 som upphör vid 65 år ålder. Det kan också röra sig om särskild avtalspension som normalt upphör vid 65 år ålder. Dessa förmåner innebär att kostnaderna dras upp på kort sikt samtidigt som pensionsskulden amorteras ner snabbare. Det görs däremot inte några antaganden om att det tillkommer några nya temporära pensioner vilket gör att kostnaderna de närmaste åren i prognosen ser ut att öka svagare jämfört med tidigare år och även jämfört med åren längre fram i prognosen.

Redovisning

Historik

De kommunala pensionsförpliktelserna började uppmärksammas allt mer under 1980-talet när redovisningssystemen lades om till att bygga på bokföringsmässiga principer. Effekterna av den kommunala expansionen under 1970- och 1980-talen blev då tydliga.

En referensgrupp för redovisningsfrågor i kommunsektorn förordade i en rapport 1987 att pensionsskulden skulle redovisas som en ansvarsförbindelse inom linjen i balansräkningen. Utbetalningen av pensionen skulle redovisas som en kostnad. Ett skäl till detta var att det var svårt att uppskatta skuldens storlek utifrån de osäkra schablonmetoder som användes då. Detta sätt att redovisa pensionerna brukar benämnas fördelningsmodell.

Efter att KPA ansågs ha ökat precisionen i beräkningsmodellen kom referensgruppen 1990 med en anvisning om att pensionsskulden borde redovisas som en långfristig skuld i balansräkningen, en övergång till vad som brukar benämnas fullfonderingsmodell¹².

Staten beslutade 1994 att tillsätta en arbetsgrupp för att utreda hanteringen av avtalspensioner i kommuner och landsting. Utredningen visade att cirka 65 av totalt cirka 120 miljarder kronor i kommunal pensionsskuld inte redovisades i balansräkningen. Detta ansågs bero på den ekonomiska börda fullfonderingsredovisning innebar samtidigt som det fanns en misstro mot beräk-

12. Begreppet fullfonderingsmodell kan vara missledande då det inte är frågan om någon fondering av pensionstillgångar.

ningsmodellen. Arbetsgruppen identifierade en tredje modell för redovisning av pensionsförpliktelser, en blandad modell, vilken innebar en successiv övergång till en fullfonderingsmodell i takt med att tidigare intjänade pensionsförmåner fasas ut.

I 1996 års ekonomiska vårproposition uttalade regeringen att avtalspensionerna bör beaktas enligt blandmodellen i balanskravet. Samtidigt konstaterades att skattebetalarna därigenom skulle finansiera både sin del av de kommunala avtalspensionerna och därutöver en del som härrör från tidigare år. Sammantaget ansåg ändå regeringen att blandmodellen skulle ge en rimlig avvägning mellan ekonomisk belastning på kort och lång sikt.

Lagen om kommunal redovisning

Lagen om kommunal redovisning, KRL, trädde i kraft den 1 januari 1998 och omfattar främst kommuner, landsting och kommunalförbund. KRL är en ramlagstiftning, vilket medger utrymme för normbildning genom bestämmelserna om kravet på god redovisningssed.

Tillkomsten av KRL innebar en övergång till blandmodellen. Genom en övergångsbestämmelse gavs möjlighet för kommuner och landsting att börja redovisa pensionerna enligt det nya systemet vid en senare tidpunkt. Landstingen skulle senast vid räkenskapsåret 2000, och kommunerna senast vid räkenskapsåret 1999, redovisa pensionerna enligt de nya bestämmelserna.

Enligt KRL ska en förpliktelse att betala ut pensionsförmåner som intjänats före år 1998 inte tas upp som skuld eller avsättning. Utbetalningar av pensionsförmåner som intjänats före år 1998 ska redovisas såsom kostnader i resultaträkningen.

Förslag till ny redovisningslag

I den statliga utredningen En ändamålsenlig kommunal redovisning, SOU 2016:24, föreslås att pensionsförpliktelser ska redovisas enligt fullfonderingsmodellen. Det innebär att alla redovisade pensionsförpliktelser ska tas upp i balansräkningen som skuld eller avsättning. Pensionsförpliktelser intjänade före 1998 överförs från ansvarsförbindelser till skuld eller avsättning via eget kapital.

Årliga förändringar av avsättning för pensionsförpliktelser som beror på ändrade livslängdsantaganden eller diskonteringsränta ska inte beaktas vid beräkning av årets resultat efter balanskravsjustering, det vill säga vid avstämning mot balanskravet.

Normgivning

Normgivande organ inom kommunal redovisning är Rådet för kommunal redovisning (RKR) vars huvudsakliga syfte är att utveckla god redovisningssed

enligt KRL. RKR är en ideell förening som bildades av SKL och staten 1997. RKR ger ut rekommendationer, informationsmaterial och idéskrifter inom kommunal redovisning, varav ett antal rekommendationer rör pensioner:

- 2.2 Särskild avtalspension, visstidspension och omställningsstöd med mera.
- 3.1 Redovisning av extraordinära poster och upplysningar för jämförelseändamål.
- 7.1 Upplysningar om pensionsmedel och pensionsförpliktelser.
- 10.2 Avsättningar och ansvarsförbindelser¹³.
- 17.1 Värdering av och upplysning av pensionsförpliktelser.

Kontoplan

SKL har tagit fram kontoplaner som är anpassade för kommuner respektive för landsting. Dessa uppdateras löpande i takt med förändringar i omvärlden, ny lagstiftning, nya rekommendationer etc. De aktuella versionerna heter *Kommun-Bas 13* och *L-Bas 2013*. De kommunala kontoplanerna har sina grunder i den BAS-kontoplan som används i näringslivet, men har anpassats för kommunala ändamål och syftar också till att underlätta statistikinsamling till SCB. I kontoplanerna finns en kontogrupp med ett tiotal konton för pensionskostnader och en kontogrupp med ett par konton för pensionsavsättningar. Det finns några smärre skillnader mellan kommuner och landsting i kontoindelningen.

13. Denna rekommendation berör inte redovisning av pensioner men den innehåller några definitioner som är relevanta.

1. Allmänt om beräkning av pensionskuld

RIPS 17, riktlinjer för beräkning av pensionsskuld

Beräkningsregler

PA-KL och äldre pensionsbestämmelser

Allmänt

Pensionsavtalet PA-KL gällde åren 1985–1997 och är fortfarande tillämpligt i många fall, om än i minskande omfattning.

När det gäller bestämmelser som gällde före 1985 är det mycket ovanligt att det tillkommer nya pensionsförmåner. Däremot finns fortfarande många pågående pensionsutbetalningar beräknade enligt dessa äldre bestämmelser.

Principerna för pensionsintjänande före år 1998 var:

- förmånsbestämda pensionsförmåner (samtliga)
- ålderspension: bruttopensionssystem, det vill säga samordning med allmän pension
- livränta: nettoförmån, ej värdesäkrad
- slutlöneprincip, det vill säga genomsnittlig lön vissa år före avgång
- tidssamordning med annan tjänstepension
- hel pension efter 30 år

För arbetstagare som slutat sin anställning på egen begäran eller minskat sin arbetstid helt eller delvis på grund av nedsatt arbetsförmåga före 1998 ska de bestämmelser som gällde vid denna tidpunkt tillämpas. PA-KL fortsatte också att gälla för vissa grupper av arbetstagare på grund av övergångsbestäm-

meler. Det gällde i första hand arbetstagare födda 1937 eller tidigare. Av administrativa skäl blev PA-KL även tillämpligt för arbetstagare som avgått med ålderspension före år 2000.

Likaså fanns ingen pensionsrätt enligt PFA för arbetstagare som vid ovan nämnda tidpunkt var anställda enligt särskilt visstidsförordnande enligt avtalet Allmänna bestämmelser (AB).

Pensionsförpliktelser enligt PA-KL och äldre pensionsbestämmelser utgjordes i huvudsak av:

- ålderspension
- garantipension/visstidspension/sjukpension
- livränta
- efterlevandepension – kompletterande delpension.

De flesta av nämnda pensionsförmåner avser numera aktuella pensions- eller livräntefall, men det förekommer att nya ålderspensioner, livräntor och efterlevandepensioner tillkommer. För arbetstagare som avgick med rätt till livränta före år 1998 blir utbetalning aktuell först då arbetstagaren fyller 65 år vilket således kommer att fortgå in på 2030-talet.

Nedan följer en sammanställning av bestämmelserna för de olika förmånerna. Gemensamt för samtliga förmåner är att de värdesäkras med prisbasbeloppet när de börjat utbetalas.

Ålderspension

Ålderspensionen är en bruttoförmån vari inräknas allmän pension.

Pensionen beräknas utifrån ett genomsnitt av pensionsgrundande löner före avgången. Den är även beroende av antal arbetade år och för hel pension erfordras 30 år. Pensionsgrundande tid räknas från 28 års ålder. Samordning sker med förmåner intjänade i andra anställningar med tjänstepensionsrätt hos arbetsgivare som inte ingår i sistahandsansvarskretsen¹⁴ på så sätt att arbetstagaren tillgodoräknas tid mot att arbetsgivaren gottskrivs medförd pensionsrätt (livränta/fribrev).

Arbetstagare har rätt att göra förtida uttag, från tidigast 60 års ålder, vilket reducerar pensionsnivån eller uppskjutet uttag (kräver arbetsgivarens medgivande efter 67 års ålder), vilket höjer pensionsnivån något. Arbetstagare, som omfattas av bestämmelserna om pensioneringsperiod 63–65 år eller pensionsåldrarna 63 eller 60 år, har rätt till oreducerad pension från respektive nedre åldersgräns eller fast ålder.

14. Kommuner, landsting, kommunalförbund, församlingar, kyrkliga samfälligheter, Landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet, Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund, KPA och Sprit.

Garantipension/visstidspension/sjukpension

Mellan arbetsgivare och enskild arbetstagare kunde träffas överenskommelse om garantipension. Beräkningssätt och pensionsnivåer är som för ålderspension.

För arbetstagare som är anställd enligt särskilt visstidsförordnande uppkommer rätt till visstidspension antingen om arbetsgivaren inte förlänger förordnandet eller om arbetstagare efter tolv år avgår på egen begäran. Därtill kommer rätt till en ålderspension från 65 års ålder. Det erfordras tolv år för hel visstids- och ålderspension.

För arbetstagare som får rätt till förtidspension eller sjukbidrag och vars lön överstiger 7,5 basbelopp kan uppkomma rätt till sjukpension. Beräkningssätt och pensionsnivåer är som för ålderspensionen.

Garantipension och visstidspension samordnas enligt vissa regler med annan inkomst eller socialförsäkringsförmån. Sjukpensionen samordnas med socialförsäkringsförmåner och avtalsgruppsjukförsäkring (AGS-KL).

Från och med 65 års ålder övergår dessa pensionsförmåner till ålderspension.

Livränta

Vid avgång utan rätt till pension finns bestämmelser om ålderslivränta, som är en linjärt intjänad nettoförmån. I tiden inräknas enbart kommunal tid inklusive tid från tidigare anställning. Livräntan utbetalas från och med 65 års ålder.

Rätt till efterlevandelivränta för lönedelar över 7,5 basbelopp finns om avgång skett före 1990-01-01.

Före utbetalningstid sker normalt ingen värdesäkring. För arbetstagare som slutat före PFA:s tillkomst år 1998 och som senast år 2010 kommer att omfattas av PFA, kommer dock värdesäkring med prisbasbeloppet i vissa fall att ske från avgången.

Efterlevandepension

Äldre bestämmelser (före 1990) om familjepension var utformade som livsvarig bruttopension som samordnades med allmän pension och med förmåner intjänade hos andra arbetsgivare.

Från och med 1990 fanns efterlevandepension till vuxen och barnpension. Dessa förmåner var nettoförmåner och utgavs under en begränsad tid. Rätt till dessa förmåner förelåg under såväl anställningstid som för tid efter pensionsavgång.

Därutöver fanns kompletterande änkepension som är en övergångsbestämmelse från år 1990 med villkor knutna till gällande övergångsregler för änke-ATP. Pensionen är tidsfaktorerad. Om den efterlevande är född 1945 el-

ler senare tillgodoräknas endast tid intill 1989-12-31 och pensionsutbetalningen upphör senast då den efterlevande blir 65 år. För äldre efterlevande sker fortlöpande tidstillgodoräkning upp till 30 år för full pension. Utbetalningen kan i sådant fall bli livslång beroende på om rätt till övergångsvis änke-ATP föreligger även efter 65 års ålder.

Beräkningar

Det är inte möjligt att återge ett fullständigt regelverk för beräkning av pensionsförmåner och kapitalisering av dessa då de underliggande regelverken är alltför omfattande och komplexa. Nedan görs en beskrivning av de vanligaste fallen vilka torde omfatta merparten av kommunernas och landstingens pensionsförpliktelser. För pedagogikens skull varvas formler med konkreta räkneexempel.

Exempel på beräkning av en kommunal ålderspension i 2016 års nivå enligt PA-KL
Det förekommer beräkningar enligt dessa regler än idag, till exempel har en kvinna född 1956 som blev sjuk 1997 (vid 41 års ålder) rätt till en ålderspension enligt PA-KL från och med 2021 (vid 65 års ålder).

Nödvändiga uppgifter är:

- T** Pensionsgrundande tid från anställningen som antas ha skett vid 30 års ålder är 11 år (egentligen räknas tid i antal dagar). Eftersom hon blev sjuk 1997 får hon även räkna återstående tid till 65 år, det vill säga 24 år. Total tid blir alltså 35 år.
- P** Årsmedelpoäng, normalt ett genomsnitt av de fem högsta årspoängerna (årslöner dividerade med förhöjda prisbasbeloppet) under en sjuårsperiod två år före beräkningsåret. Antag att vi har $P = 5$.
- B** Prisbasbelopp 2016 = 44 300

Andra beteckningar som används är:

FP Förmånspoäng, **F** Förmån, **S** Pensionsskuld, **K** Kapitaliseringsfaktor

Beräkning kan göras i följande steg¹⁵:

Bruttopension

$$FP = 0,96 \cdot (1-0) + 0,785 \cdot (2,5-1) + 0,6 \cdot (3,5-2,5) + 0,64 \cdot (5-3,5) = 3,6975$$

(Nivåerna i formeln framgår av tabell 6.)

$$BP = FP \cdot T/30 \cdot B / 12 \text{ (Bruttopension, kr/mån) där } T/30 \leq 1,000$$

$$BP = 3,6975 \cdot 1,000 \cdot 44\,300 / 12 = 13\,650 \text{ kr/mån}$$

15. Avrundningsregler har inte beaktats för att göra beräkningen mer överskådlig.

Samordning med allmän pension

Om faktiska uppgifter saknas används följande schabloner:

$$\begin{aligned} \text{AFP} &= 0,8725 \cdot T/30 \cdot B / 12 \text{ där } 0,8725 \text{ är snitt för folkpension för gifta/ogifta} \\ &= 0,8725 \cdot 1,000 \cdot 44\,300 / 12 = 3\,221 \text{ kr/mån} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{ATP} &= 0,6 \cdot (P-1) \cdot T/30 \cdot B / 12 \text{ där } P-1 \leq 6,5 \\ &= 0,6 \cdot 4 \cdot 1,000 \cdot 44\,300 / 12 = 8\,860 \text{ kr/mån} \end{aligned}$$

Kommunal kompletteringspension

$$\begin{aligned} F &= BP - \text{AFP} - \text{ATP} \\ &= 13\,650 - 3\,221 - 8\,860 = 1\,569 \text{ kr/mån} \end{aligned}$$

Från förmånen ska eventuella förmåner som tidigare intjänats hos andra kommunala arbetsgivare som inte ingår i sistahandsansvarskretsen dras av.

Exempel på beräkning av pensionsskuld för ålderspension

$$\begin{aligned} S &= F \cdot 12 \cdot K_{65-w} \cdot I \\ &= 1\,569 \cdot 12 \cdot 19,3617 \cdot 1,000 = 364\,542 \text{ kr} \end{aligned}$$

K_{65-w} är en kapitaliseringsfaktor för en förmån som ska utbetalas livsvarigt från 65 år. Kvinnan är född på 1950-talet och är idag 60 år. Värdet finns i tabell 16.

I är intjänad del. Denna är alltid = 1.000 då inget löpande intjänande i PA-KL längre förekommer. Denna utelämnas därför fortsättningsvis.

Tabell 6. Nivåer för beräkning av förmånspoäng i PA-KL

Procent av årsmedelpoäng i respektive skikt

Nedre skiktgräns	Övre gräns skiktgräns	Brutto-pension	Familje-pension	Efterlevande-pension	Barn-pension	Liv-ränta	Familje-livränta
0	1	96	32,5	15	10	10	
1	2,5	78,5	32,5	15	10	10	
2,5	3,5	60	32,5	15	10	10	
3,5	7,5	64	32,5	15	10	10	
7,5	20	65	32,5	15	28	65	32,5
20	30	32,5	16,25	7,5	14	32,5	16,25

Källa: Sveriges Kommuner och Landsting.

Nedan följer beräkningsregler för övriga förmåner enligt PA-KL. Ett mer komprimerat sätt att skriva formlerna kommer att användas. När det gäller kompletteringspension skulle formeln se ut så här:

$$F = [FP - 0,8725 - 0,6 \cdot (P-1)] \cdot T/30 \cdot B / 12$$

Familjepension före 1990

$$F = [FP - 0,485 \cdot 0,96 - 0,4 \cdot 0,6 \cdot (P-1)] \cdot T/30 \cdot B/12 \text{ efter man}$$

$$F = [FP] \cdot T/30 \cdot B/12 \text{ efter kvinna före 65 års ålder}$$

$$F = [FP - 0,96] \cdot T/30 \cdot B/12 \text{ efter kvinna från och med 65 års ålder}$$

Efterlevandepension och barnpension

$$F = [FP] \cdot B/12$$

Livränta

Anta istället att kvinnan i exemplet ovan slutade sin anställning 1997 för att segla jorden runt. Hon har då tjänat in en livränta på:

$$F = FP \cdot T/(T+\text{\AA}) \cdot 0,95 \cdot B_{97} / 12$$

där \AA är återstående tid till 65 år

$$F = 5 \cdot 0,1 \cdot 11/35 \cdot 0,95 \cdot 36\,300 / 12 = 452 \text{ kr/mån}$$

Familjelivränta

$$F = [FP] \cdot T/(T+\text{\AA}) \cdot 0,95 \cdot B_{97} / 12$$

Förmåner enligt äldre bestämmelser än PA-KL

Sådana förmåner är sällsynta annat än i de fall de är under utbetalning. I den mån de förekommer kan PA-KL:s regler användas som en skattning av åtagandet.

PFA

Allmänt

Pensionsavtalet PFA gällde åren 1998–2005. Huvudprinciperna för PFA var:

- avgiftsbestämd ålderspension
- livslöneprincip (från och med 28 års ålder)
- förmånsbestämd ålderspension för lönedelar över "taket"¹⁶
- nettopensionssystem
- tidssamordning med tidigare kommunala anställningar

Pensionsförmånerna enligt huvudreglerna i PFA utgörs av:

- avgiftsbaserad ålderspension
- individuell del
- intjänad pensionsrätt 1997-12-31
- kompletterande ålderspension
- särskild ålderspension före 65 års ålder
- efterlevandepension

16. Med taket avses här 7,5 • Förhöjda prisbasbeloppet.

Dessutom fanns möjligheter att träffa överenskommelse om så kallad annan pensionslösning mellan arbetsgivaren och enskilda arbetstagare och då i första hand för förvaltningschefer. Annan pensionslösning kan avvika helt eller delvis från PFA.

Avgiftsbaserad ålderspension

I PFA fanns rätt till en avgiftsbaserad ålderspension för de anställda från 28 års ålder. Avgiften bestod av en avgiftssats multiplicerad med ett löneunderlag. Avgiftssatsen var mellan 3,4 och 4,5 procent för lönedelar under taket och cirka 1 procent för lönedelar över taket. Såväl avgiftssatser som definition av taket var olika beroende på de anställdas avtalstillhörighet. För vissa avses med taket 7,5 förhöjda prisbasbelopp och för andra 7,5 inkomstbasbelopp.

Åren 1998–1999 hade arbetsgivaren möjlighet att skuldföra en del av den avgiftsbestämda pensionen. Summan av denna del av avgifterna inklusive uppräkningsbelopp benämns Pensionsbehållning. Resterande del avsattes externt till en Individuell del.

Arbetsgivaren har möjlighet att avveckla sin pensionsbehållning genom att betala pensionsavgift för individuell del, vilket de flesta har gjort. Endast ett fåtal kommuner och landsting har kvar en pensionsbehållning i sin balansräkning.

Vid pensionsfall omräknas pensionsbehållningen till en ålderspension enligt försäkringstekniska grunder som Pensionsnämnden fastställer (se avsnittet Försäkringstekniska antaganden). I dessa grunder har antaganden om dödlighet för kvinna och man vägts samman till ett enhetligt värde motsvarande ett kollektiv bestående av 80 procent kvinnor och 20 procent män. Beräknade pensionsbelopp blir därmed lika för kvinna och man.

Pensionsbehållningen kan omräknas försäkringsmässigt, enligt grunder som Pensionsnämnden fastställt, till en temporär pension intill 65 års ålder eller till en annan begynnelseålder än 65 års ålder.

För den individuella delen betalades en avgift ut till försäkringsbolag som administrerar fonder och försäkringar som de anställda kunde välja. Värdesäkring är därmed beroende av utvecklingen i de valda fonderna. Utbetalning görs i enlighet med försäkringsbolagets villkor.

Intjänad pensionsrätt 1997-12-31 (IPR)

IPR motsvarar den högsta av den livränta eller den kompletteringspension som en arbetstagare har tjänat in 1997-12-31 enligt det tidigare pensionsavtalet PA-KL (grundvärde), med uppräkningsbelopp för bortfall av tidigare förmåner avseende pensionsålder och efterlevandepension. Värdet av kollektiv efterlevandepension per 1997-12-31 utgör enligt avtalet 8 procent av grundvärdet. För värdet av pensioneringsperiod 63–65 och pensionsålder 63 räknades be-

loppen upp med olika procentsatser för kommunanställda och landstingsanställda.

IPR är fastställd/ska fastställas för arbetstagare som var anställda med pensionsrätt 1997-12-31, 1998-01-01 och 1998-07-01.

IPR värdesäkras före pensionsutbetalning med prisbasbelopp åren 1998–2000 och därefter med inkomstbasbelopp.

IPR kan omräknas försäkringsmässigt, enligt grunder som Pensionsnämnden fastställer, till en annan begynnelseålder än 65 års ålder, livsvarigt eller temporärt intill 65 års ålder.

Kompletterande ålderspension

Kompletterande ålderspension var en förmånsbestämd pensionsförmån till anställda som vid sin avgång hade en årsmedelpoäng som översteg taket¹⁷.

De som omfattas av denna förmån är de som före 2006 avgått med pension eller avgått från sin anställning, beviljats särskild ålderspension eller fått rätt till sjukersättning före pensioneringsåldern.

Om pensionen börjar utbetalas före respektive efter 65 års ålder, minskas respektive ökas pensionen med 0,4 procent för varje månad. Pensionen var tidsfaktorerad med tillgodoräkning av tid, tidigast från och med den 1 januari 1998, för vilken pensionsavgifter enligt ovan betalats. Tid fick även tillgodoräknas från anställningar i kommun, landsting, kommunalförbund och av andra arbetsgivare som godkänts av Pensionsnämnden. Från beräknat belopp ska intjänad pension i tidigare anställningar dras av.

För arbetstagare som kvarstår i anställning efter fyllda 61 år tillgodoräknas återstående tid intill 65 års ålder. Denna regel kunde medföra ett hopp i pensionsskulden.

Värdesäkring sker med prisbasbelopp.

En anställd med en årsmedelpoäng under taket fick ingen pensionsrätt även om denne vid ett tidigare tillfälle haft en årsmedelpoäng över taket. Förmånen kan därför sägas ha varit antastbar.

Särskild ålderspension

I PFA fanns bestämmelser om särskild ålderspension före 65 års ålder som gav arbetstagare inom räddningstjänsten rätt att gå med pension från 58 års ålder. Majoriteten anställda inom räddningstjänsten omfattas numera av särskild avtalspension enligt KAP-KL.

Den särskilda ålderspensionen fanns dessutom som en rättighet enligt övergångsbestämmelser främst för de arbetstagare som enligt tidigare pensionsavtal PA-KL omfattades av bestämmelser om pensioneringsperiod 63–65 år eller pensionsålder 60 eller 63 år.

17. Med taket avses här 7,5 • Förhöjda prisbasbeloppet eller 7,5 • Inkomstbasbelopp beroende på avtals-tillhörighet och år.

Det fanns även möjlighet att träffa överenskommelse mellan arbetsgivare och enskild arbetstagare om särskild ålderspension.

I förekommande fall sker samordning med annan inkomst.

Efterlevandepension

Bestämmelserna för efterlevandepension överstämde med de som gällde enligt PA-KL från och med 1990.

Beräkningar

Förmånsnivåer, förmånsbestämd pension

Tabell 7. Nivåer för beräkning av förmånspoäng i PFA

Procent av årsmedelpoäng i respektive skikt

Nedre skiktgräns	Övre skiktgräns	Kompletterande ålderspension	Särskild ålderspension	Efterlevandepension	Barnpension
0	7,5		73,5	15	10
7,5	20	62,5	62,5	15	28
20	30	31,25	31,25	7,5	14

Källa: Sveriges Kommuner och Landsting.

Beteckningar

F Förmån, kr/mån

X Ålder

Z Pensionsålder

B Prisbasbelopp

S Pensionsskuld

FP Förmånspoäng enligt tabell 7

T Pensionsgrundande tid i anställningen, tidigast från och med 1998

Å Återstående tid till 65 år

K Kapitaliseringsfaktor

Kompletterande ålderspension

$F = FP \cdot T / (T + \text{Å}) \cdot B / 12$ då $X < 61$ år $T + \text{Å}$ i nämnaren ≥ 30

$F = FP \cdot (T + \text{Å}) / (T + \text{Å}) \cdot B / 12$ då $X \geq 61$ år $T + \text{Å}$ i nämnaren ≥ 30

Intjänad pensionsrätt 1997-12-31

Förmånen består av det högsta värdet av en livränta och en kompletterande ålderspension uppräknat med en faktor. Denna faktor kompenserar för borttagande av efterlevandeskyddet och möjligheten att gå i pension före 65 års ålder utan reduktion.

Särskild ålderspension

När det gäller brandmän se särskild avtalspension under KAP-KL.

Efterlevandepension till vuxen och barnpension

$$F = FP \cdot B / 12$$

Efterlevandepension till vuxen är femårig och barnpension utbetalas fram tills barnet/barnen fyller 18 år.

Beräkning av pensionsskuld görs endast då en arbetstagare avlidit och det förekommer rätt till pension. För förmåner enligt äldre pensionsavtal görs även beräkning för risken att dödsfall inträffar. Enligt de nyare avtalen (från och med 1998) finns ingen rätt till efterlevandepension efter att anställda tagit ut sin ålderspension utan endast för anställda. Kostnaden tas således istället när dödsfall inträffar och det är klarlagt att det finns rätt till efterlevandepension. Denna risk är förhållandevis liten och de kommunala arbetsgivarna är så pass stora att det sker en naturlig utjämning av kostnaderna. Detta förfarande innebär också en förenkling av beräkningsmetoden.

Pensionsbehållning

$$S = PBH\text{-kapital} \quad \text{då } X < Z$$

$$S = F \cdot 12 \cdot K \quad \text{då } X \geq Z$$

PBH-kapitalet utgörs av summan av årsavgifter uppräknade med årliga uppräkningsstal som fastställs av Pensionsnämnden. Årsavgifterna beräknas genom att respektive års lön multipliceras med gällande avgiftssatser över respektive under taket. Vid pension beräknas förmånen genom att det totala kapitalet divideras med ett delningstal som beräknas utifrån försäkringstekniska grunder som Pensionsnämnden fastställer.

Då dessa grunder avviker från de grunder som används i RIPS innebär ett likställande mellan skulden och PBH-kapitalet en förenkling samt att det kan bli ett hopp i pensionsskulden då pension börjar utbetalas.

Individuell del

Kostnaden beräknas genom att respektive års lön multipliceras med gällande avgiftssatser över respektive under taket.

Inga åtagande finns för denna förmån från kommunernas eller landstingens sida efter att avgiften betalats ut.

KAP-KL

Allmänt

Pensionsavtalet KAP-KL började gälla 2006 och gäller fortfarande för anställda som är födda 1985 eller tidigare. De som är födda 1986 eller senare omfattas av AKAP-KL.

För de som före 2006 avgått med pension, avgått från sin anställning, beviljats särskild ålderspension eller fått rätt till sjukersättning fortsätter äldre bestämmelser att gälla.

Huvudprinciperna för KAP-KL är:

- avgiftsbestämd ålderspension (från och med 21 år)
- förmånsbestämd ålderspension för lönedelar över taket (fr.o.m. 28 år)
- nettopensionssystem
- tidssamordning med tidigare kommunala anställningar

Pensionsförmånerna i KAP-KL är:

- avgiftsbestämd ålderspension
- förmånsbestämd ålderspension
- livränta
- särskild avtalspension före 65 års ålder
- efterlevandepension

Dessutom finns möjligheter att träffa överenskommelse om så kallad annan pensionslösning mellan arbetsgivaren och enskilda arbetstagare och då i första hand för förvaltningschefer. Annan pensionslösning kan avvika helt eller delvis från KAP-KL.

Avgiftsbestämd ålderspension

Avgiften uppgår till 4,5 procent av lönen upp till 30 inkomstbasbelopp. När avgiften utbetalats finns inte något ytterligare åtagande, varför ingen skuld behöver beräknas. Däremot uppstår en skuld (så kallad upplupen kostnad) vid respektive årsskifte då avgiften utbetalas under året efter avgiftsåret, senast den 31 mars.

Livränta och förmånsbestämd ålderspension

En arbetstagare har rätt till en livränta eller förmånsbestämd ålderspension om denne:

- har en pensionsgrundande lön i anställningen som under ett år överstiger 7,5 inkomstbasbelopp och
- har ett pensionsunderlag vid beräkningstidpunkten som överstiger 7,5 inkomstbasbelopp.

Om den anställde avgår från sin anställning i pensioneringssyfte vid 61 års ålder eller senare har denne rätt till en förmånsbestämd ålderspension.

En arbetstagare som avgår och får sjukersättning fram till tidpunkten för ordinarie ålderspension har också rätt till förmånsbestämd ålderspension oavsett avgångsålder. Motsvarande gäller även för arbetstagare som avgått med särskild avtalspension, förutsatt att pensionsavgift fortlöpande betalas tills 65 års ålder.

I andra fall arbetstagaren avgår har denne rätt till en livränta som betalas ut från och med 65 års ålder.

Vid varje årsskifte görs en beräkning av dittills intjänad livränta. En framtida livränta eller förmånsbestämd ålderspension kan aldrig bli lägre. Denna årsskifteslivränta är med andra ord oantastbar.

Förmånsnivån är för de yngsta som omfattas av KAP-KL 55 procent av den del av pensionsunderlaget som ligger mellan 7,5–20 inkomstbasbelopp och 27,5 procent mellan 20–30 inkomstbasbelopp. Enligt övergångsregler gäller högre procenttal för födda åren 1947–1966 (se tabellerna 11–12).

För att arbetstagaren ska få full pension krävs 30 anställningsår. Tiden räknas från och med kalendermånaden efter den då arbetstagaren fyller 28 år och som längst till 65 år, dock högst 30 år. Samtidigt finns en garanti som tillåter tidstillgodoräkning endast från 1998 om detta ger ett bättre utfall. Mellanskillnaden utgår i form av ett tilläggsbelopp.

Förmånen tjänas in linjärt från och med 2007-01-02 till pensioneringstidpunkten.

En komplikation är att regelverket var annorlunda perioden från och med 2006-01-01 till och med 2007-01-01. För att hantera övergången till KAP-KL:s regelverk från och med 2007-01-02 finns en brytpunktsförmån, Intjänad livränta per 2007-01-01. En skillnad i regelverket som gällde under 2006 är att pensionsgrundande tid endast tillgodoräknas från och med 1998. Samtidigt fanns en garanti som tillåter full tidstillgodoräkning om detta ger ett bättre utfall. Mellanskillnaden utgår i form av ett tilläggsbelopp.

Förmånen samordnas med tidigare intjänad förmån. I de fall tid får tillgodoräknas från tidigare anställning ska intjänad förmån i denna anställning dras av.

Pensionsunderlag

Den förmånsbestämda pensionen baseras på ett pensionsunderlag som beräknas utifrån löner under en sjuårsperiod två år före beräkningsåret. Lönen för respektive år räknas upp med prisbasbeloppet fram till beräkningstidpunkten för att få aktuellt penningvärde. Pensionsunderlaget utgör medelvärdet av de fem högsta uppräknade lönerna.

Särskild avtalspension

Särskild avtalspension finns i två former: överenskommelse om särskild avtalspension och rätt till särskild avtalspension för arbetstagare inom räddningstjänsten.

Överenskommelse om särskild avtalspension

Överenskommelse om särskild avtalspension kan träffas mellan en arbetsgivare och en arbetstagare. Sådan överenskommelse kan avse såväl hel som partiell pension. Hel pension kan betalas ut till dess arbetstagaren fyller 65 år, partiell pension kan betalas ut längre, dock längst till dess arbetstagaren fyller 67 år.

Pensionsskuld för denna förmån ska beräknas när en överenskommelse föreligger.

Särskild avtalspension för arbetstagare inom räddningstjänsten

Arbetstagare med anställning inom räddningstjänsten med huvudsaklig tjänstgöring i utryckningsstyrka har rätt till särskild avtalspension (SAP-R) tidigast från 58 års ålder. För sådan rätt krävs att arbetstagaren vid avgången från anställningen tillhört räddningstjänsten under minst 30 år, varav 25 av dessa år fullgjorts i utryckningsstyrkan. Det är arbetsgivaren som rapporterar om denna rätt finns, vilket alltså är en förutsättning för att en skuld ska beräknas.

Pension till efterlevande

När en arbetstagare avlider kan dennes efterlevande ha rätt till pension; dels efterlevande vuxen och dels efterlevande barn. Båda formerna är förmånsbestämda och betalas ut under en begränsad period. Beräkning av pensionsskuld för pension till efterlevande görs i förekommande fall när en arbetstagare har avlidit och det finns förmånstagare.

Beräkningar

Nedan följer ett exempel på beräkning av förmån och pensionsskuld för en högavlönad person som arbetat en längre tid i sektorn och tjänat in en förmånsbestämd ålderspension. Exemplet är något förenklat.

Kvinnan i vårt exempel är född 1956-12-31 och är därmed 60 år 2016-12-31. Hon antas ta ut sin ålderspension vid 65 års ålder. Det innebär att hon förväntas börja uppbära pension i december 2021.

För att kunna beräkna intjänade förmåner behövs anställningshistorik, i första hand anställningar och löner.

Hon tjänar idag 50 000 kronor i månaden och har historiskt haft en löneökning på 3,5 procent per år.

Pensionsunderlag

Tabell 8. Beräkning av pensionsunderlag*

Kronor

År	Pensionsgrundande inkomst	Pris-basbelopp	Uppräkningsfaktor PBB 2016/PBB resp. år	Uppräknad inkomst
2007	440 239	40 300	1,099	483 935
2008	455 647	41 000	1,080	492 321
2009	471 595	42 800	1,035	488 122
2010	488 100	42 400	1,045	509 973*
2011	505 184	42 800	1,035	522 889*
2012	522 865	44 000	1,007	526 430*
2013	541 166	44 500	0,996	538 733*
2014	560 106	44 400	0,998	558 845*
2015	579 710	44 500	0,996	577 105
2016	600 000	44 300	1,000	600 000

*Pensionsunderlag (PU) = medel av de fem bästa åren under perioden 2008–2014 = 531 374.

Källa: Statistiska centralbyrån och Sveriges Kommuner och Landsting.

Den pensionsgrundande inkomsten respektive år uppräknas till beräkningsårets prisnivå, och de fem år med högst uppräknad inkomst (inramade) används för att beräkna PU.

Det är enbart den del som ligger över 7,5 inkomstbasbelopp som ger rätt till förmånsbestämd pension/livränta. Då inkomstbasbeloppet år 2016 = 59 300, innebär det att inkomstgränsen går vid 444 750 kronor. Således blir den inkomst som genererar förmånsbestämd pension i detta fall 86 624 kronor.

Några egenskaper hos denna beräkningsmetod är:

- Förmånen ökar om löneunderlaget ökar snabbare än inkomstbasbeloppet och vice versa.
- Förmånen påverkas direkt av en förändring i prisbasbeloppet men det uppstår en rekyl åren efter.

Förmånsbestämd ålderspension

För att kunna beräkna intjänade förmåner behövs förutom löner även anställningar. Dessa visas i tabellen nedan:

Tabell 9. Anställningar

Exempel

Arbetsgivare	Anställd fr.o.m.	Anställd t.o.m.
Kommun A	1970-01-01	2001-12-31
Kommun B	2002-01-01	pågående

Källa: Sveriges Kommuner och Landsting.

Utifrån dessa anställningsuppgifter tillsammans med lönehistorik kan vi beräkna de förmåner hon har tjänat in, vilket framgår av tabellen nedan. Beloppen är angivna i kronor per månad i 2016 års nivå.

Tabell 10. Intjänade förmåner

Kronor per månad

Arbetsgivare	Fr.o.m.	T.o.m.	Förmån	Tid	Belopp
Kommun A	1984-01-01*	1997-12-31	IPR97ut	14 år	1 209
Kommun A	1984-01-01	1997-12-31	IPR97öt	14 år	961
Kommun A	1998-01-01	2001-12-31	KÅP	4 år	302
Kommun B	2002-01-01	2007-01-01	ILR07	5 år + 1 dag	644
Kommun B	2007-01-02	2016-12-31	LR	9 år 359 dagar	1 574

* Intjänandet börjar vid 28 års ålder.

Källa: Sveriges Kommuner och Landsting.

I den första anställningen, i Kommun A, har hon tjänat in två förmåner. Den första är intjänad pensionsrätt per 1997-12-31 som består av två delar, IPR97ut under taket respektive IPR97öt över taket. Denna förmån är en så kallade brytpunktsförmån. Den sammanfattar intjänad pension enligt PA-KL och äldre avtal. Den andra förmånen är en kompletterande ålderspension (KÅP) enligt avtalet PFA. Dessa förmåner antas vara beräknade sedan tidigare.

I den andra anställningen har två förmåner tjänats in, båda enligt avtalet KAP-KL. Den första är en intjänad livränta per 2007-01-01 (ILR07). Även denna förmån är en brytpunktsförmån. Beräkningen av denna visas nedan.

Beteckningar

PU = Pensionsunderlag, snitt av de fem högsta uppräknade lönerna åren 1999–2005 (402 668 kr)

N = Förmånsnivå, andel av PU i skiktet 7,5–20 • IBB2007

KÅP = Tidigare intjänad förmån (som ska samordnas) i 2016 års nivå

Avrundningsregler har inte beaktats nedan för att göra beräkningarna mer överskådliga.

Intjänad livränta 2007-01-01

$$ILR07 = (PU_{2007} - 7,5 \cdot IBB_{2007}) \cdot N \cdot Tf / 12 \cdot PBB_{2016} / PBB_{2007} - K\ddot{A}P$$

$$ILR07 = (402\,668 - 7,5 \cdot 45\,900) \cdot 58,93 \% \cdot 0,300 / 12 \cdot 44\,300 / 40\,300 - 302 = 644$$

där:

Tf = Tidsfaktor, antal pensionsgrundande dagar mellan 1998-01-01 till 2007-01-01 dividerat med 10 800 (antal dagar på 30 år).

Livränta per 2016-12-31

Den andra förmånen som har tjänats in i Kommun B är en livränta (LR). Formeln för denna visas nedan:

$$LR = [(PU_{2016} - 7,5 \cdot IBB) \cdot N \cdot Tf / 12 - IPR97\ddot{o}t - K\ddot{A}P - ILR07] \cdot I$$

$$LR = [(531\,374 - 7,5 \cdot 59\,300) \cdot 58,93 \% \cdot 1,000 / 12 - 961 - 302 - 644] \cdot 0,6703 = 1\,574$$

där:

Tf = Tidsfaktor, antal pensionsgrundande dagar mellan 1984-01-01 till 2021-12-31 dividerat med 10 800 (antal dagar på 30 år), dock max 1,000.

I = Intjänad del, antal dagar 2007-01-02 till 2016-12-31 i förhållande till antal dagar 2007-01-02 till 2021-11-30.

Den intjänade delen motsvarar hur stor andel av livräntan som är intjänad per 2016-12-31. Det är denna förmån som är intjänad om anställningen skulle avslutas vid denna tidpunkt. Om hon istället arbetar kvar fram till pensionsåldern i Kommun B kommer den intjänade delen att bli 1,000. Förmånen vid pensioneringstidpunkten benämns då Förmånsbestämd ålderspension (FÅP) i stället för livränta. Från och med året efter det år pensionen börjar betalas ut värdesäkras den i samma takt som prisbasbeloppet.

Vid beräkning av en livränta enligt KAP-KL ska samordning göras med kommunala förmåner intjänade från och med 1998 samt IPR97öt. Detta innebär att anställningstid enligt dessa förmåner medräknas i tidsfaktorn samtidigt som intjänade förmånsbelopp avräknas.

ILR07 och KÅP skiljer sig gentemot livräntan genom att endast tid och förmåner sedan 1998-01-01 samordnas med dessa förmåner.

Kvinnans sammanlagda förmån uppgår till:

$$F = IPRut + IPR\ddot{o}t + K\ddot{A}P + ILR07 + LR = 1\,209 + 961 + 302 + 644 + 1\,574 = 4\,690 \text{ kr/mån.}$$

Den förmån som ska ligga till grund för pensionsskultsberäkningen för Kommun B är:

$$F = ILR07 + LR = 644 + 1\,574 = 2\,218$$

Pensionsskulden beräknas enligt:

$$S = F \cdot 12 \cdot K_{65-w}$$

K_{65-w} hämtas från tabell 16.

$$S = 2\,218 \cdot 12 \cdot 19,3617 = 515\,331$$

Tabell 11. Nivåer för beräkning av förmån i KAP-KL

Procent av pensionsunderlag i respektive skikt om antal inkomstbasbelopp

Nedre skiktgräns	Övre skiktgräns	Förmånsbestämd ålderspension	Liv-ränta	Särskild ålderspension	Efterlevandepension	Barnpension**
0	7,5			73,5	15	10
7,5	20	55*	55*	55*	15	28
20	30	27,5*	27,5*	27,5*	7,5	14

*Gäller födda 1967–1985. För födda tidigare, se övergångsregler enligt tabell 12.

**Ett barn.

Källa: Sveriges Kommuner och Landsting.

Tabell 12. Nivåer för beräkning av förmånsbestämd ålderspension i KAP-KL enligt övergångsregler

Procent av pensionsunderlag i respektive skikt om antal inkomstbasbelopp

Födelseår	7,5-20 IBB	20-30 IBB	Födelseår	7,5-20 IBB	20-30 IBB
-1946	62,50	31,25	1957	58,57	29,29
1947	62,14	31,07	1958	58,21	29,11
1948	61,79	30,89	1959	57,86	28,93
1949	61,43	30,71	1960	57,50	28,75
1950	61,07	30,54	1961	57,14	28,57
1951	60,71	30,36	1962	56,79	28,39
1952	60,36	30,18	1963	56,43	28,21
1953	60,00	30,00	1964	56,07	28,04
1954	59,64	29,82	1965	55,71	27,86
1955	59,29	29,64	1966	55,36	27,68
1956	58,93	29,46	1967-	55,00	27,50

Källa: Sveriges Kommuner och Landsting.

Särskild avtalspension för anställda i räddningstjänst

$$F = FP \cdot I \cdot IBB / 12$$

där:

FP = Förmånspoäng; summa förmånsnivå • pensionsunderlag inom respektive skikt.

$$I = \text{Intjänad del} = (X-28)/(60-28)$$

Exempel: $X=50$ år (född 1966), $PU_{2016} = 600\,000 = 10,118 \cdot IBB_{2016}$
 $FP = 73,5\% \cdot 7,5 + 55,36\% \cdot (10,118 - 7,5) = 6,9618$
 $I = \text{Intjänad del} = (50 - 28) / (60 - 28) = 0,6875$
 $F = 6,9618 \cdot 0,6875 \cdot 59\,300 / 12 = 23\,652 \text{ kr/mån}$

Pensionsskulden beräknas enligt:

$$S = F \cdot 12 \cdot K_{60-65} \cdot R$$

där:

K_{60-65} = Kapitaliseringsfaktor för en förmån som utbetalas mellan 60 och 65 års ålder

R = Reduceringsfaktor, årlig avgångssannolikhet med 1,5 %
 $= (1 - 0,015)^{(60-x)}$

Exempel:

$K_{60-65} = 4,2012$ (något lägre än antalet år på grund av diskontering)

$R = (1 - 0,015)^{(60-50)} = 0,85973$

$S = 23\,652 \cdot 12 \cdot 4,2012 \cdot 0,85973 = 1\,025\,143 \text{ kr}$

AKAP-KL

Allmänt

Pensionsavtalet AKAP-KL började gälla 2014 och gäller för anställda som är födda 1986 eller senare.

Huvudprinciperna för AKAP-KL är:

- avgiftsbestämd ålderspension
- livsinkomstprincip

Pensionsförmånerna i AKAP-KL består av:

- avgiftsbestämd ålderspension
- familjeskydd
- särskild avtalspension för brandmän enligt KAP-KL tills vidare
- särskild avtalspension enligt överenskommelse

Avgiftsbestämd ålderspension

Kostnaden består av en avgift på 4,5 procent på inkomster upp till 7,5 inkomstbasbelopp. På inkomster mellan 7,5 och 30 inkomstbasbelopp är avgiften 30 procent fram till den så kallade LAS-åldern, för närvarande 67 års ålder, och därefter 4,5 procent.

Gränsvärdet 7,5 inkomstbasbelopp justeras ifall den anställde har partiell sjuk- eller aktivitetsersättning på grund av nedsatt arbetsförmåga i anställningen.

Gränsvärdet justeras också ifall anställningen inte uppgår till hela den period för vilken pensionsavgift beräknas.

Avgiften för ett kalenderår räknas upp med prisbasbeloppet och betalas senast den 31 mars året efter. Från och med 2018 ska avgift beräknas halvårsvis men förmedlas kvartalsvis. Första beräkningen kommer att avse avgifter för januari–juni 2018. Första förmedlingen kommer ske i september och den andra i december. Avtalet anpassas så att brytgränserna halveras med tanke på att det rör sig om ett halvårs lön. Det vill säga 4,5 procent i avgift på lön upp till 3,75 IBB och 30 procent därutöver upp till 15 IBB. Avgifter enligt kollektivavtalen KAP-KL och PFA förmedlas även i fortsättningen årsvis i slutet av mars året efter att de intjänats.

Familjeskydd

Familjeskydd innehåller en del för efterlevande vuxen och en för efterlevande barn.

Familjeskydd till efterlevande vuxen består av 0,8 inkomstbasbelopp upp till 6 inkomstbasbelopp och 0,3 inkomstbasbelopp på överskjutande inkomstdelar. Förmånen utbetalas månadsvis under fem år och indexeras med förändringen av prisbasbeloppet.

Efterlevande barn får en förmån på 0,5 inkomstbasbelopp. Förmånen betalas ut tills månaden innan barnen fyller 18 år. Det sammantagna beloppet begränsas till 1,5 inkomstbasbelopp, det vill säga om man har fler än 3 barn så fördelas 1,5 inkomstbasbelopp på dessa barn. Förmånen indexeras med prisbasbeloppet.

Denna förmån är försäkrad och någon skuldberäkning är därför inte nödvändig. Kostnaden består av en årlig premie.

Särskild avtalspension

Vid tillkomsten av AKAP-KL var parterna överens om att se över särskild avtalspension för brandmän, men tills vidare gäller KAP-KL:s regler.

När det gäller särskild avtalspension enligt överenskommelse är reglerna för beräkning av underlaget ändrat jämfört med reglerna i KAP-KL.

När det gäller beräkning av pensionsskuld används tills vidare samma riktlinjer som för KAP-KL-förmåner.

Försäkringstekniska antaganden

RIPS 17

Ränta

Olika diskonteringsräntor

Olika räntor för diskontering används för olika förmåner beroende på hur dessa är indexerade. Det förekommer tre olika former av indexering:

1. Indexering med prisbasbelopp. Det är den vanligaste formen. Bland annat indexerar samtliga förmåner som är under utbetalning med prisbasbeloppet. Dessa åtaganden diskonteras med en real ränta. För närvarande är denna ränta 1 procent.
2. Ingen indexering sker när det gäller livräntor enligt PA-KL fram till 65 års ålder. Även dessa åtaganden diskonteras med en real ränta.
3. Intjänad pensionsrätt per 1997-12-31 indexerar med inkomstbasbeloppet fram tills den börjar utbetalas. Detta åtagande diskonteras med en nollränta före denna tidpunkt och med den reala räntan för tid därefter.

Golv för den reala diskonteringsräntan

Den reala diskonteringsräntan får inte understiga 0 procent.

Indikatormodell

Som stöd för beslut om den reala diskonteringsräntan används en indikatormodell:

- Indikatorn utgörs av ett rullande femårsgenomsnitt av en real ränta, definerad som den tioåriga statsobligationsräntan minus inflationstakten.
- Inflationstakten utgörs av den årliga förändringen i KPI.
- Om den reala räntan befinner sig inom ett intervall, toleransintervallet, kring diskonteringsräntan ± 1 procentenhet ligger diskonteringsräntan fast.
- Om indikatorn ligger utanför toleransintervallet har RIPS-kommittén mandat att föreslå en förändring i diskonteringsräntan.

Dödlighet och efterlevandepension

RIPS 17 använder Finansinspektionens antaganden om dödlighet och efterlevandepension (se nedan).

Belastningar

Inga belastningar görs för säkerhet och driftskostnader i RIPS-modellen.

Finansinspektionen

Finansinspektionens grunder, som också kallas tryggandegrunderna, tillämpas för företag som tryggar sina pensioner på annat sätt än genom livförsäkringsbolag och tjänstepensionskassor. De flesta kommunala företag tryggar sina pensioner genom försäkring, men inte fullt ut. Det är vanligt att det finns åtaganden enligt äldre bestämmelser som inte kan försäkras och i stället tryggas genom avsättningar i den egna balansräkningen i kombination med kommunal borgen.

Nedan återges huvuddragen i Finansinspektionens grunder.

Ränta

Finansinspektionen fastställer årligen efter september månads utgång två räntor, en som avser värdesäkrade förmåner och en som avser ej värdesäkrade förmåner. För arbetsgivare som är skyldiga att betala avkastningsskatt, såsom kommunala företag med pensionsavsättning i balansräkningen, görs ett avdrag i räntan.

Dessa räntor gäller från och med kommande årsskifte, men får användas även innevarande år.

Det är också tillåtet att använda lägre räntor.

Tabell 13. Räntefot i Finansinspektionens grunder

Procent

År	Ej värdesäkrade förmåner	Värdesäkrade förmåner	Avdrag för avkastningsskatt
2008	4,00	1,80	0,60
2009	4,20	1,80	0,60
2010	3,50	1,80	0,50
2011	3,60	1,40	0,50
2012	3,50	1,10	0,50
2013	2,20	0,40	0,30
2014	2,60	0,50	0,40
2015	1,90	0,80	0,30
2016	0,80	-0,40	0,10
2017	0,70	-0,40	0,10

Källa: Finansinspektionen.

Dödlighet

Dödlighetsintensiteten per år vid åldern x år antas vara given av följande formler:

$$\mu_x = a + b \cdot e^{cx} \quad \text{för } x \leq 97$$

$$\mu_x = m_{97} + 0,003 \cdot (x-97) \quad \text{för } x > 97$$

De så kallade Makeham-parametrarna a, b och c, beror på kön och födelseår enligt:

Tabell 14. Makehamparametrar för kvinnor respektive män

Parametrar

Födelseår	-1919	1920- 1929	1930- 1939	1940- 1949	1950- 1959	1960- 1969	1970- 1979	1980-
Kvinnor								
a • 10 ⁻³	3,1	2,7	2,1	1,4	1,1	1,1	1,1	1,0
b • 10 ⁶	2,058	1,374	0,977	1,129	0,879	0,411	0,129	0,092
c	0,124	0,128	0,130	0,127	0,129	0,137	0,150	0,154
Män								
a • 10 ⁻³	3,4	3,4	2,5	1,7	1,5	1,3	1,1	1,0
b • 10 ⁶	24,12	11,65	5,385	3,094	1,159	0,457	0,147	0,051
c	0,100	0,108	0,115	0,120	0,130	0,140	0,152	0,163

Källa: Finansinspektionen.

Efterlevandepension

Samma antagande om dödlighet som för ålderspension tillämpas. Därtill kommer följande antaganden som används då faktiska familjeförhållanden inte är kända:

Sannolikhet att vara gift och ålderskillnad

$$g(x) = 0,94 \cdot e^{-0,0000009 \cdot (x-54)^4}$$

Män antas vara fyra år äldre än kvinnan.

Övrigt

Efterlevandes barn antas uppnå slutåldern.

Belastningar

Belastning för säkerhet och driftskostnader sker på två sätt:

1. Sänkning av ränteintensitet med 0,002
2. Ökning av kapitalvärde med 5 procent

Pensionsnämnden

Pensionsnämndens grunder används bland annat vid omräkning av Pensionsbehållning till årlig pension och vid omräkning av Intjänad pensionsrätt 1997-12-31.

Ränta

Räntan är 3,0 procent.

Dödlighet

Dödlighetsintensiteten är beräknad som ett genomsnitt för kvinnor och män.

$$1000 \mu_x = (0,8 \cdot 0,0089 + 0,2 \cdot 0,0154) \cdot e^{0,103x} = 0,0102 \cdot e^{0,103x}$$

Belastningar

Belastning för säkerhet och driftskostnader sker på två sätt:

1. Sänkning av ränteintensitet med 0,0035
2. Ökning av kapitalvärde med 2,5 procent

PA-KL

PA-KL:s grunder används vid olika omräkningar, till exempel då små livsvari- ga pensioner enligt PA-KL ska omvandlas till ett engångsbelopp.

Ränta

Räntan är 4 procent för tid före pensionsutbetalning och 3 procent därefter.

Dödlighet

$$1000 \mu_x = 0,0154 \cdot e^{0,103x} \quad \text{För man}$$

$$1000 \mu_x = 0,0089 \cdot e^{0,103x} \quad \text{För kvinna}$$

Efterlevandepension

Dödlighetsintensitet

$$1000 \mu_x = 0,0216 \cdot e^{0,103x} \quad \text{För man}$$

$$1000 \mu_x = 0,0125 \cdot e^{0,103x} \quad \text{För kvinna}$$

Sannolikhet att vara gift och ålderskillnad

$$g(x) = 0,94 \cdot e^{-0,0000009 \cdot (x-54)^2}$$

Arbetstagaren antas vara fyra år äldre än efterlevande make.

Övrigt

Efterlevandes barn antas uppnå slutåldern.

Belastningar

Belastning för säkerhet och driftskostnader sker på två sätt:

1. Sänkning av ränteintensitet med 0,0035
2. Ökning av kapitalvärde med 2,5 procent

Andra antaganden och metoder i RIPS

Förutom de försäkringstekniska antagandena om dödlighet och ränta finns andra antaganden i RIPS-modellen vilka beskrivs nedan. Generellt gäller att om kunskap finns om faktiska förhållande ska sådan information användas istället. En utvärdering av dessa antaganden ska göras löpande för att säkerställa att de är aktuella över tid.

Pensioneringsålder

Pensionsskuld beräknas utifrån antagandet om 65 års pensioneringsålder.

Samordning med allmän pension

Bruttoförmåner enligt PA-KL samordnas i förekommande fall enligt en schablon som bygger på äldre regler om ATP och folkpension. Se exempel ovan under avsnittet PA-KL och äldre pensionsbestämmelser.

Tidsfaktor för Intjänad pensionsrätt 1997-12-31 då anställningshistorik saknas

Pensionsgrundande tid som ska ligga till grund för beräkning av tidsfaktorn för Intjänad pensionsrätt 1997-12-31 utgörs av antalet dagar från 1:a dagen i månaden efter 28 års ålder fram till 1997-12-31 multiplicerat med en faktor som beror på födelseår:

Faktorn = 0,95 om personen är född 1955 eller senare

Faktorn = 0,90 om personen är född 1950–1954

Faktorn = 0,85 om personen är född 1949 eller tidigare

Exempel – en person född 530515:

Antal dagar mellan 810601–971231

= (16 år + 7 månader) • 0,9

= (16•360 + 7•30) • 0,9

= 5 373

Särskild avtalspension för anställda inom räddningstjänsten

För arbetstagare inom räddningstjänsten som uppfyller kraven för rätt till särskild avtalspension ska pensionsskuld beräknas, som om förmånen betalas ut från 60 års ålder, vilket motsvarar den genomsnittliga pensioneringsåldern för dessa.

Förmånen beräknas utifrån att den börjar intjänas vid 28 års ålder. För att inte skulden ska överskattas görs en reduktion motsvarande en årlig avgångssannolikhet på 1,5 procent.

Finansiell kostnad

Finansiell kostnad beräknas enligt följande:

Finansiell kostnad = Genomsnittlig pensionsavsättning under året • Räntesats

där:

Genomsnittlig pensionsavsättning under året = (Ingående avsättning + utgående avsättning) / 2

Räntesats = Real diskonteringsränta (R) för värdesäkrade förmåner + förändring i prisbasbeloppet (PBB) = $R + (PBB_{ub}/PBB_{ib} - 1)$

Exempel på beräkning av räntesats i 2016 års nivå:

$1\% + (44\,300/44\,500 - 1) = 0,6\%$

Tabell 15. Basbelopp

Kronor

År	Prisbasbelopp	Förhöjt prisbasbelopp	Inkomstbasbelopp
1990	29 700		
1991	32 200		
1992	33 700		
1993	34 400		
1994	35 200		
1995	35 700		
1996	36 200	36 800	
1997	36 300	37 000	
1998	36 400	37 100	
1999	36 400	37 200	
2000	36 600	37 300	
2001	36 900	37 700	37 700
2002	37 900	38 700	38 800
2003	38 600	39 400	40 900
2004	39 300	40 100	42 300
2005	39 400	40 300	43 300
2006	39 700	40 500	44 500
2007	40 300	41 100	45 900
2008	41 000	41 800	48 000
2009	42 800	43 600	50 900
2010	42 400	43 300	51 100
2011	42 800	43 700	52 100
2012	44 000	44 900	54 600
2013	44 500	45 400	56 600
2014	44 400	45 300	56 900
2015	44 500	45 400	58 100
2016	44 300	45 200	59 300
2017	44 800	45 700	61 500
2018	45 500	46 500	
2019			
2020			
2021			
2022			
2023			
2024			
2025			

Källa: Statistiska centralbyrån och Pensionsmyndigheten.

Tabell 16 visar ett urval kapitaliseringsfaktorer avseende livsvarig ålderspension från 65 års ålder. Vid ränta 0 procent visar tabellen förväntad återstående livslängd från 65 år, eller från aktuell ålder ifall den överstiger 65 år.

Tabell 16. Kapitaliseringsfaktorer

Faktorer

Ränta	Ålder	Födda 1940-tal		Födda 1950-tal		Födda 1960-tal	
		Kvinna	Man	Kvinna	Man	Kvinna	Man
0 %	30	21,0896	17,4783	22,0587	19,0952	22,8214	20,2062
	35	21,2453	17,6412	22,1869	19,2468	22,9514	20,3425
	40	21,4090	17,8170	22,3218	19,4066	23,0862	20,4842
	45	21,5867	18,0154	22,4691	19,5817	23,2299	20,6363
	50	21,7904	18,2547	22,6394	19,7851	23,3909	20,8083
	55	22,0428	18,5686	22,8533	20,0426	23,5855	21,0201
	60	22,3875	19,0212	23,1510	20,4045	23,8470	21,3124
	65	22,8267	19,6526	23,5280	20,8884	24,1595	21,6860
	70	18,5908	15,7032	19,2154	16,7359	19,7507	17,3823
	75	14,6419	12,1077	15,1814	12,9096	15,5969	13,3816
	80	11,0925	8,9652	11,5403	9,5268	11,8201	9,8155
	85	8,0601	6,3592	8,4150	6,6974	8,5589	6,8168
1 %	90	5,6591	4,3465	5,9308	4,5060	5,9587	4,4941
	30	13,1241	11,0330	13,6871	12,0004	14,1332	12,6683
	35	13,8954	11,7038	14,4688	12,7127	14,9388	13,4043
	40	14,7166	12,4234	15,2994	13,4721	15,7930	14,1862
	45	15,5958	13,2025	16,1859	14,2871	16,7020	15,0205
	50	16,5460	14,0602	17,1405	15,1718	17,6756	15,9183
	55	17,5914	15,0316	18,1850	16,1532	18,7318	16,9007
	60	18,7779	16,1834	19,3617	17,2838	19,9055	18,0097
	65	20,1130	17,5647	20,6705	18,5871	21,1848	19,2509
	70	16,7068	14,3030	17,2210	15,1866	17,6731	15,7436
	75	13,4069	11,2260	13,8660	11,9336	14,2291	12,3540
	80	10,3344	8,4486	10,7270	8,9580	10,9795	9,2233
2 %	85	7,6251	6,0786	7,9444	6,3927	8,0784	6,5065
	90	5,4197	4,2023	5,6692	4,3533	5,6971	4,3442
	30	8,2644	7,0369	8,5965	7,6228	8,8607	8,0288
	35	9,1920	7,8418	9,5464	8,4829	9,8387	8,9242
	40	10,2268	8,7442	10,6041	9,4436	10,9265	9,9217
	45	11,3850	9,7618	11,7850	10,5206	12,1389	11,0356
	50	12,6886	10,9210	13,1102	11,7362	13,4951	12,2858
	55	14,1715	12,2650	14,6115	13,1264	15,0237	13,7026
	60	15,8911	13,8716	16,3425	14,7543	16,7713	15,3392
	65	17,8712	15,8074	18,3187	16,6593	18,7407	17,2153
	70	15,1102	13,0950	15,5370	13,8552	15,9213	14,3377
	75	12,3348	10,4472	12,7279	11,0743	13,0468	11,4500
80	9,6616	7,9823	10,0075	8,4459	10,2361	8,6902	
85	7,2315	5,8205	7,5199	6,1130	7,6450	6,2214	
90	5,2000	4,0679	5,4297	4,2110	5,4575	4,2042	

Källa: Sveriges Kommuner och Landsting.

bilaga

Pensionsskuld för förtroendevalda

Det är upp till varje kommun och landsting att fastställa vilka pensionsbestämmelser som ska gälla för sina förtroendevalda. De flesta brukar anta bestämmelser som rekommenderas av SKL. De beräkningsmetoder som beskrivs nedan gäller endast om bestämmelser enligt SKL:s rekommendation tillämpas.

När det gäller beräkning av pensionsskuld används samma försäkringstekniska grunder som för kollektivavtalade pensioner.

Beräkningarna bygger på generella antaganden baserade på statistik och olika bedömningar. I verkligheten uppstår avvikelser, som kan bli tydliga då det rör sig om små bestånd. Man bör därför i första hand utgå från faktisk kunskap om olika förhållanden om sådan finns.

PBF och PRF-KL

De äldre bestämmelserna PBF och PRF-KL fortsätter att gälla för förtroendevalda som omfattats av dessa regler tidigare. Förmånerna omfattar endast förtroendevalda med uppdrag ≥ 40 procent av heltid, vilket innebär att antalet som omfattas är relativt få, uppskattningsvis cirka 1 300.

Förmånerna består av en visstidspension före 65 års ålder och en ålderspension från och med 65 års ålder. En förutsättning för rätt till visstidspension enligt PBF är att avgången skett vid 50 års ålder eller senare. Om avgång skett före 50 års ålder kan istället finnas rätt till en avgångsersättning som fungerar

som ett omställningsbidrag samt en livränta från 65 års ålder. Därutöver finns efterlevandepension och sjukpension. Vid beräkning av pensionsskuld är det i regel förmånerna visstidspension och ålderspension som står för de största kostnaderna.

Tabell 17. Nivåer för beräkning av förmånspoäng i PBF och PRF-KL
Procent av årsmedelpoäng i respektive skikt

Nedre gräns	Övre gräns	Visstidspension före 65 år	Ålderspension från 65 år	Efterlevande-pension till vuxen	Livränta från 65 år
0	1	65	96	15	10
1	3	65	70	15	10
3	7,5	65	65	15	10
7,5	20	65	65	15	65
20	30	32,5	32,5	7,5	32,5

Källa: Sveriges Kommuner och Landsting.

Avgångsersättning

Avgångsersättning enligt PBF kan utges till förtroendevald som avgår före 50 års ålder. Ersättningsnivån uppgår för de flesta förtroendevalda till 80 procent första året och 70 procent efterföljande år. Utbetalningstiden är beroende av uppdragstid och ålder.

Denna förmån omfattas inte av särskild löneskatt utan av arbetsgivaravgift och är därmed pensionsgrundande för allmän pension.

Skuldberäkning görs endast då utbetalning kommer att bli aktuell, från och med aviserad avgång.

Visstidspension

Förmånen är förmånsbestämd och ger för de flesta förtroendevalda 65 procent av inkomsten efter tolv års intjänande.

Skuldberäkningen bygger på en modell med linjärt intjänande liknande den som tillämpas för Särskild avtalspension för brandmän.

Pensionsskuldens storlek beror bland annat på när ett eventuellt uttag av pension görs. I första hand bör man utgå från faktisk kunskap om uttagstidpunkt om sådan finns. Om sådan saknas används ett generellt antagande om antal år i förtroendeuppdrag innan utbetalning påbörjas. Detta antagande bygger på statistik över hur långa uppdragen är i genomsnitt. Enligt statistik från KPA och Skandikon rör det sig om i genomsnitt åtta år vilket innebär att ett rimligt antagande är två mandatperioder.

Även femtioårsgränsen i PBF bör beaktas. Om avgång sker före 50 års ålder finns bara rätt till ett temporärt omställningsbidrag (Avgångsersättning) samt en livränta från 65 års ålder. Detta innebär en osäkerhet som kan leda till hopp

i pensionsskulden. Antalet individer som berörs är dock litet, och dessutom minskande. En konsekvens av det åttaåriga intjänandet innebär att visstidspension och ålderspension börjar tjänas in från 42 års ålder och endast en livränta före denna ålder. För att utjämna övergången vid 42 års ålder bör tidigare intjänad livräntetid beaktas i intjänandeförloppet.

Det är dessutom ovanligt att politiker förlänger uppdrag efter 60 år. Därför antas inga uppdrag påbörjas efter denna ålder.

Även när det gäller antagande om samordning med andra inkomster bör man utgå från faktisk kunskap i första hand om sådan finns. Om sådan saknas bör ett antagande om framtida samordning med andra inkomster göras som bygger på genomsnittliga värden baserade på statistik. Ett rimligt, om än något försiktigt, antagande är att 25 procent av framtida visstidspension samordnas bort innan utbetalning har påbörjats. När väl utbetalning av visstidspension har startat och eventuella inkomster som ska samordnas är kända är det nödvändigt med ett annat antagande. Det finns två orsaker till detta. Den ena är att man då har en kunskap om samordningsbara inkomster som bör beaktas. Det andra är att det är svårt att utifrån statistik hitta något entydigt mönster för hur förtroendevaldas framtida inkomster utvecklas. Därför är det svårt att göra något annat antagande än att utgå från aktuellt samordningsbelopp.

Ålderspension/livränta

Ålderspensionen är förmånsbestämd och ger för de flesta förtroendevalda litet drygt 65 procent av inkomsten efter tolv års intjänande. Förmånen är en bruttoförmån och ska samordnas med allmän pension. Då uppgifter om allmän pension saknas, vilket det gör i normalfallet, görs en schablonmässig samordning på samma sätt som för PA-KL:s ålderspension. Pensionsskulden beräknas utifrån samma intjänandeförlopp som för visstidspension.

Livräntan är en förmånsbestämd nettopension, det vill säga ingen samordning görs med allmän pension. Livräntan ger 10 procent av inkomsten efter tolv års intjänande i de flesta fall. Minst tre års uppdragstid krävs för rätt till denna förmån.

Sjukpension

Pensionsskuld för sjukpension beräknas först då eventuell utbetalning blir aktuell.

Efterlevandepension

Efterlevandepension till vuxen är förmånsbestämd och ger 15 procent av inkomsten för de flesta förtroendevalda. Pensionsskuld beräknas såväl före som efter utbetalning är aktuell.

Det finns även rätt till barnpension och kompletterande änkepension. Dessa är relativt ovanliga och skuld för dessa förmåner behöver inte beräknas för-
rän utbetalning skulle bli aktuell.

OPF-KL

Bestämmelserna

Bestämmelserna gäller för förtroendevalda som tillträder uppdrag efter 2014 års val och som inte omfattas av tidigare pensionsbestämmelser. Totalt antal som kan omfattas uppgår till cirka 30 000–40 000 då även fritidspolitiker omfattas.

Bestämmelserna är uppdelade i två delar; omställningsstöd och pension. Nedan följer en beskrivning av de olika förmånerna i OPF-KL.

Omställningsstöd

Omställningsstödet gäller för förtroendevalda med uppdrag ≥ 40 procent av heltid och som lämnar uppdraget efter minst ett år. Stödet ersätter visstids-
pension och avgångsersättning enligt tidigare bestämmelser. Stödet är upp-
delat i ett ekonomiskt stöd och ett stöd som består av aktiva insatser.

Det ekonomiska omställningsstödet:

- Utges mellan tre månader och tre år.
- Ett års uppdrag kvalificerar till 3 månaders stöd.
- 85 procent av arvodet år 1–2, därefter 60 procent.
- Samordning med andra inkomster från och med år 2.
- Upphör vid nytt uppdrag 40 procent av heltid.
- Stödet kan förlängas mellan 61 och 65 år, så kallat förlängt omställ-
ningsstöd.

Stöd i form av aktiva insatser:

- Respektive kommun/landsting/region fattar beslut om lämpliga åtgärder
samt kostnadsramen för dessa.
- Exempel på åtgärder kan vara utbildning och rådgivning.

Avgiftsbestämd ålderspension

En fiktiv pensionsavgift avsätts årligen till en pensionsbehållning hos respek-
tive kommun/landsting/region. Avgiften kan inte avsättas till en tjänstepen-
sionsförsäkring på grund av begränsningar i inkomstskattelagen.^{18, 19}

Då det inte finns någon nedre gräns vad gäller ålder och beloppsgränsen är
låg omfattas de flesta förtroendevalda av denna förmån.

18. SKL har i en skrivelse till Tjänstepensionsbeskattningsutredningen påtalat behovet av att dessa regler
ändras.

19. Det finns möjlighet att genom kapitalförsäkring omvandla den fiktiva avgiften till en verklig. Detta krä-
ver dock ändringar i de bestämmelser som antas i förhållande till de SKL rekommenderar.

Avgiften uppgår till 4,5 procent av inkomster (arvoden och andra kontanta ersättningar) upp till 7,5 inkomstbasbelopp och 30 procent av inkomster mellan 7,5 och 30 inkomstbasbelopp.

Pensionsbehållningen omräknas årligen med förändringen av inkomstbasbeloppet.

Pensionsförmånen som ska betalas ut beräknas genom att pensionsbehållningen divideras med ett delningstal som är beroende av uttagsålder. Dessa är beräknade utifrån samma livslängdsantagande som tillämpas i denna RIPS, dock endast för personer födda på 1950-talet, vilket är en förenkling. Det finns två uppsättningar av delningstal, en med och en utan efterlevandeskydd/återbetalningsgaranti. Beloppet som utbetalas indexeras med inkomstbasbeloppet efter avdrag med 1,6 procent.

Sjukpension

Förtroendevalda med uppdrag ≥ 40 procent av heltid som lämnar uppdraget och får sjuk- och aktivitetsersättning kan få en sjukpension, som motsvarar den månadsersättning som utges till arbetstagare enligt AGS-KL. Indexeringen av sjukpensionen följer i princip prisbasbeloppet.

Vid sjukpension ska pensionsavgift fortsätta att sättas av.

Efterlevandeskydd

Efterlevandeskyddet avser den avgiftsbestämda ålderspensionen. Om dödsfall inträffar före pensionsåldern ska pensionsbehållningen räknas om till ett månadsbelopp som utbetalas under max fem år till efterlevande. Om dödsfall inträffar efter att ålderspension har börjat utbetalas ska ålderspensionen fortsätta utbetalas till efterlevande så att den totala utbetalningstiden blir 20 år. Skyddet är obligatoriskt men fullmäktige kan besluta om att det ska finnas möjlighet att välja bort det i samband med att pension börjar betalas ut.

Familjeskydd

Ett familjeskydd ska utarbetas senare, när förhandlingar om AKAP-KL avslutats. Tills vidare gäller regler enligt PBF och PRF-KL.

Beräkning av pensionskostnad och pensionsskuld enligt OPF-KL

Omställningsstöd

Skuld för ekonomiskt omställningsstöd beräknas då en förtroendevald har aviserat sin avgång och avser ansöka om omställningsstöd samt då förutsättningar finns för att beräkna förmånens omfattning (belopp och utbetalningstid). Innan dess finns inga generella förutsättningar att beräkna en skuld. Denna förmånstyp är relativt ny och det saknas därför statistik över storlek

och omfattning. Däremot är det inget som hindrar den enskilde kommunen eller landstinget att göra egna beräkningar om det finns specifik kunskap om att omställningsstöd kommer betalas ut, till vilket belopp och hur lång tid.

Denna förmån omfattas inte av löneskatt utan av arbetsgivaravgift och är därmed pensionsgrundande för allmän pension.

Kostnader för aktiva omställningsinsatser hanteras som löpande kostnader enligt ordinarie redovisning, kopplat till vilken form av insatser som görs.

Avgiftsbestämd ålderspension

Innan förmån har börjat utbetalas sätts likhetstecken mellan pensionsskuld och pensionsbehållning.

Från det att utbetalning är aktuell beräknas skulden utifrån förmånen. Vid kapitalisering av förmånen bör beaktas ifall den förtroendevalda har efterlevandeskydd eller inte. Som diskonteringsränta används RIPS antagande för förmåner som värdesäkras med prisbasbeloppet.

Sjukpension

Pensionsavsättning för sjukpension beräknas då utbetalning är aktuell. Diskonteringsränta enligt RIPS används för förmåner som är värdesäkrade med prisbasbeloppet som en förenkling.

Skulden/avsättningen för avgiftsbestämd pension anpassas med hänsyn till att avsättningarna ska fortsätta under tid som sjukpension utbetalas. Detta förutsätter kännedom om sjukpensionen.

Efterlevandeskydd

Beaktas genom att pensionsskuld för avgiftsbestämd ålderspension sätts lika med pensionsbehållningen.

Familjeskydd

Beräknas tills vidare på samma sätt som för efterlevandepension enligt PBF.

Ordlista

AB	Allmänna bestämmelser; innehåller allmänna anställningsvillkor och är en del av kollektivavtalet HÖK.
AKAP-KL	Avgiftsbestämd Kollektivavtalad Pension för Kommuner och Landsting. Pensionsavtal som gäller från och med 2014 och som omfattar anställda födda 1986 eller senare.
Aktualisering	Uppdatering av pensionsgrundande anställningshistorik.
Aktualiseringsgrad	Den andel av anställningshistoriken som är uppdaterad.
Allmän pension	Allmän pension är den pension man har rätt till enligt lag och som betalas ut av Pensionsmyndigheten, består av inkomstpension, premiepension, garantipension och tilläggs-pension. Personer födda 1938–1953 får en del av pensionen som tilläggs-pension och resten som inkomstpension och premiepension.
Alternativ pensionslösning	Alternativ pensionslösning är en tjänstepension som ersätter hela eller delar av en kollektiv tjänstepension.
Ansvarsförbindelsen	I denna skrift avses den del av pensionsskulden som är in-tjänad före 1998 och som redovisas som en ansvarsförbin-delse. Se även Blandad modell .
ATP	Allmän tilläggs-pension. Tidigare hade Sverige ett pensions-system som bestod av folkpension och ATP. Nu ersatt med Allmän pension.
Avgiftsbestämd ålderspension	Pensionsrätten består av en avgift som arbetsgivaren beta-lar till en pensionsförvaltare som den anställde har valt. I till exempel AKAP-KL består avgiften av 4,5 procent av lö-nen under 7,5 IBB och 30 procent därutöver. Pensionens storlek bestäms av det kapital som ackumulerats fram till pensionen börjar betalas ut och ett delningstal som bland annat beaktar den kalkylerade livslängden.

Avsättning för pensioner	Den del av pensionsskulden som är intjänad från 1998 och som redovisas på balansräkningens skuldsida.
Blandad modell	Den redovisningsmodell för kommunala tjänstepensioner som följer av bestämmelserna i Lagen om kommunal redovisning. En del av pensionsskulden, avseende förmåner intjänade från och med 1998, redovisas som en avsättning i balansräkningen och en del, avseende förmåner intjänade före 1998, redovisas som en ansvarsförbindelse utanför balansräkningen.
Delningstal	Används i den allmänna pensionen och i avtalspensioner för att omräkna ett försäkringskapital till ett utbetalningsbelopp. Delningstalet bygger bland annat på antaganden om livslängd och framtida avkastning på försäkringskapitalet.
Efterskydd	Om en pensionsförsäkring eller en pensionsöverenskommelse har ett efterskydd innebär det att den fortsätter att gälla under en viss tid även om anställningen avslutats.
Finansinspektionen	Finansinspektionen är en myndighet vars uppgift är att bidra till ett stabilt finansiellt system i Sverige, bland annat genom att övervaka företagen på finansmarknaden, utfärda anvisningar etc. Reglerna för övervakning av de svenska livförsäkringsbolagen är omfattande.
Flytträtt	Villkor i försäkring som gör det möjligt att flytta försäkringskapital från ett försäkringsföretag till ett annat eller från en förvaltningsform till en annan.
Fondförsäkring	Den försäkrade väljer själv i vilka fonder kapitalet ska placeras, men tar samtidigt risken för hur försäkringskapitalet utvecklas.
Fribrev	Ett fribrev är en försäkring där det inte längre görs några premieinbetalningar.
FÅP	Förmånsbestämd ålderspension i KAP-KL för inkomstdelar över 7,5 IBB.

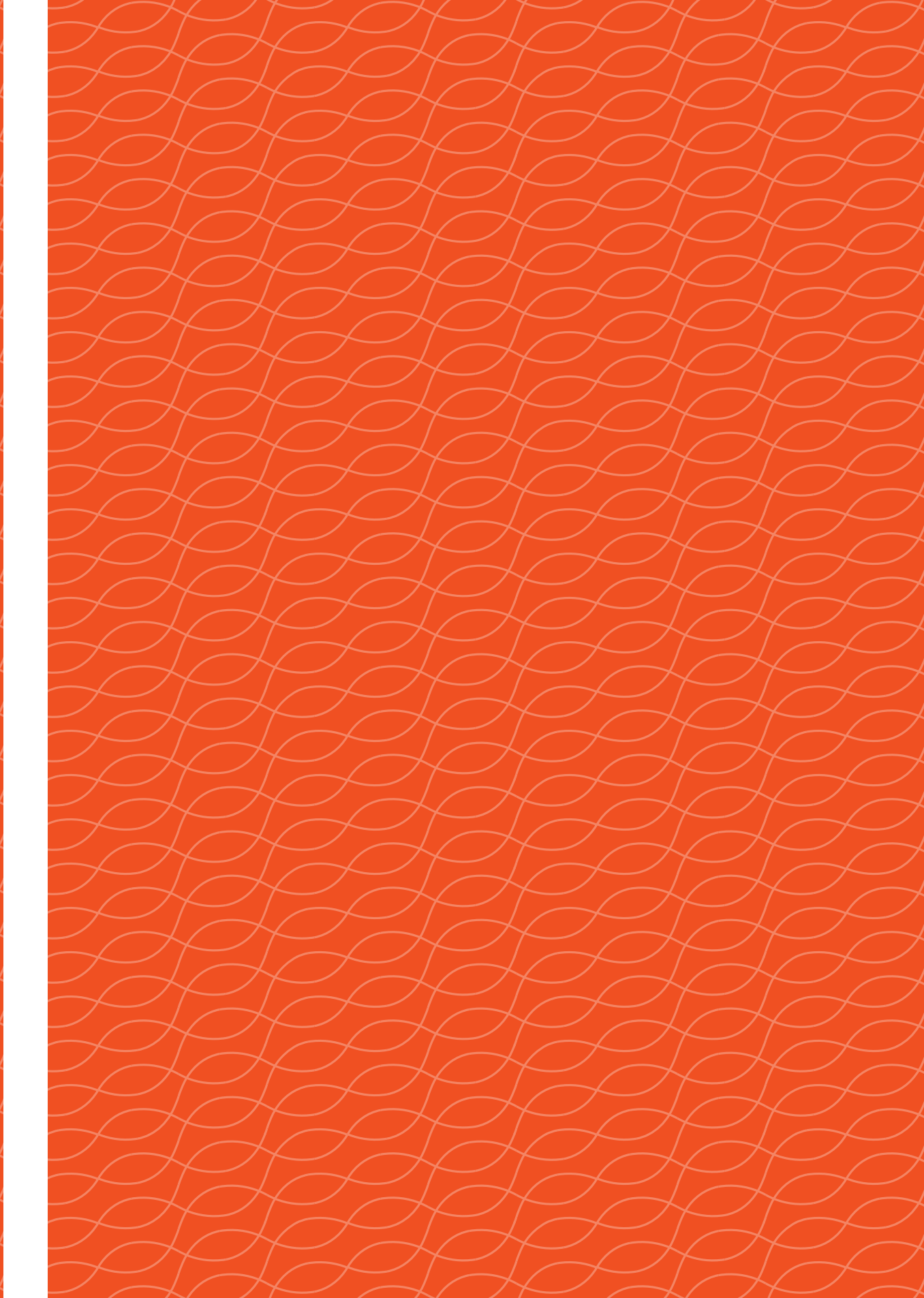
Fördelnings-system	Ett pensionssystem där inbetalningar under ett visst år används för att finansiera samma års utbetalningar.
Förhöjt pris-basbelopp (FPBB)	Ett i lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL) reglerat belopp som bestäms av regeringen varje år med hänsyn till förändringarna i konsumentprisindex.
Förmånsbestämd ålderspension	Ålderspension som bestäms utifrån anställningstid och lönenivå och som är tänkt att ge en i förväg definierad kompensationsnivå vid inkomstbortfall.
Garanti-pension	Den som har haft låg eller ingen inkomst kan få garantipension som är ett grundskydd i den allmänna pensionen. Garantipensionen utbetalas tidigast från 65 års ålder och baseras på antalet år man bott i Sverige.
HÖK	Huvudöverenskommelse om lön och allmänna anställningsvillkor.
IL	Inkomstskattelagen (1999:1229).
Individuell del	Den del av den avgiftsbestämda ålderspension som arbetstagare fick placera hos försäkringsgivare i pensionsavtalet PFA.
Inkomst-basbelopp (IBB)	Ett i lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension (LIP) reglerat belopp som bestäms av regeringen varje år med hänsyn till förändringen av inkomstindex (se nedan).
Inkomst-index	Används för att mäta förändringen i den genomsnittliga pensionsgrundande inkomsten i Sverige.
Intjänad liv-ränta 070101 (ILR)	En intjänad pensionsrättighet (enligt KAP-KL). Den beräknas per 2007-01-01 för anställda med inkomst över 7,5 IBB. Intjänandetiden avser, som längst, 1998-01-01-2007-01-01.
Intjänad pensions-rätt 971231 (IPR)	Intjänad pensionsrätt per 1997-12-31 beräknad för arbetstagare som då var anställda på PA-KL och gick över till PFA.

ITP	ITP är en kollektivavtalad tjänstepension som gäller för tjänstemän inom den privata sektorn, ITP-planen har två avdelningar, ITP1 och ITP2.
Diskonterings- ränta	Den ränta med vilken framtida pensionsutbetalningar diskonteras till ett nuvärde.
Kapital- försäkring	En kapitalförsäkring är en försäkring där premien inte är avdragsgill och där utbetalningen inte beskattas, det vill säga omvänt mot en tjänstepensionsförsäkring.
KAP-KL	KollektivAvtalad Pension – pensionsavtal för anställda hos kommunal arbetsgivare. Gäller från och med 2006 och omfattar anställda som är födda 1985 eller tidigare.
KRL	Lagen om kommunal redovisning.
KÅP	Kompletterande ålderspension. Den förmånsbestämda ålderspensionen i PFA.
Livränta	Hittills intjänad pensionsrättighet i KAP-KL. Allmänt även en intjänad pensionsrätt efter avslutad anställning eller en livsvarig periodisk utbetalning.
Löneskatt särskild	Skatt på 24,26 procent (år 2017) som belastar pensionsutbetalningar, pensionspremier och pensionsavgifter.
Pacta	Arbetsgivarförbundet för privat och offentligt ägda företag med kommunala avtal.
PA-KL	Pensionsavtal för anställda i kommuner och landsting 1985–1997.
PAN	Kollektivavtal om lön och anställningsvillkor för personlig assistent och anhörigvårdare.
PB	Pensionsbestämmelser till PFA.

Pensionsbehållning	Åren 1998–1999 hade kommuner och landsting möjlighet att skuldföra en del av den avgiftsbestämda pensionen. Summan av denna del av avgifterna inklusive uppräknig benämns Pensionsbehållning (PBH).
Pensionsförpliktelse	Juridiskt bindande skyldighet att utbetala pension i enlighet med kollektivavtal eller andra avtal och utfästelser. Synonymt med pensionsåtagande.
Pensionsnämnden	Partssammansatt nämnd som lämnar utlåtande angående tolkning av kommunala pensionsavtal. Beslutar även om indexering av pensionsförmåner m.m.
Pensionsskuld	Definieras i RIPS som nuvärdet av utfästa framtida pensionsutbetalningar till den del de är intjänade. Synonymt med pensionsreserv.
PFA	Pensions- och försäkringsavtal för anställda i kommuner och landsting 1998–2005.
P-finken	Pensionsfinansieringskommitténs betänkanden med regelverk för beräkning av pensionsskuld i kommunal sektor enligt äldre avtal, senast år 2000.
Premiefrielse	Premiefrielseförsäkring är ett tillägg till en försäkring som innebär att försäkringsbolaget betalar fortsatta premier vid långvarig sjukskrivning.
Prisbasbelopp (PBB)	Ett i lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL) reglerat belopp som bestäms av regeringen varje år med hänsyn till förändringarna i konsumentprisindex.
PU	Pensionsunderlag. Genomsnitt av pensionsgrundande lön de fem bästa av de sju första av de nio sista åren. Används i KAP-KL vid beräkning av förmånsbestämda pensioner.
RiB	Kollektivavtal om lön och andra anställningsvillkor för räddningstjänstpersonal i beredskap.
RIPS	Riktlinjer för beräkning av pensionsskuld.

RKR	Rådet för kommunal redovisning.
Sammanvägt basbelopp	En viktad sammanvägning av prisbasbelopp och inkomstbasbelopp som användes i övergångsreglerna i KAP-KL 2007–2011.
SAP-R	Särskild avtalspension, räddningstjänst. Förtida pension tidigast från 58 år för personal i räddningstjänst.
SAP-Ö	Särskild avtalspension enligt överenskommelse, förtida pension.
Tids-samordning	I KAP-KL får den anställda medräkna pensionsgrundande tid från tidigare anställningar hos andra kommunala arbetsgivare samtidigt som pensionsbeloppet minskas med eventuellt intjänad pension i dessa anställningar. Innebär i praktiken ett sistahandsansvar vid löneökningar.
Tryggande av pension	Säkerställande av att pensionsförpliktelser kan infrias. För kommuner och landsting sker tryggande genom den kommunala beskattningsrätten. Bolag kan trygga sina pensioner genom försäkring, pensionsstiftelse eller genom att redovisa pensionsskuld i balansräkningen. För den sistnämnda kategorin gäller särskilda regler som dels syftar till att undvika att pensionsskulden undervärderas eller att finansiella tillgångar övervärderas. Det finns också regler som säkerställer att det finns en betalningsförmåga i bolaget för att till exempel teckna pensionsförsäkring. I kommunala bolag sker detta vanligen genom kommunal borgen och i privata företag genom kreditförsäkring.
Tryggande-grunderna	Finansinspektionens antaganden om dödlighet och diskonteringsränta m.m. som används vid beräkning av pensionsskuld för pensionsförpliktelser tryggade enligt Tryggandelagen.
Tryggandelagen	Innehåller regler om hur pensionsförpliktelser ska tryggas.

- Värdesäkring** Olika former av värdesäkring förekommer när det gäller kollektivavtalade förmånsbestämda pensioner. Samtliga förmåner som utbetalas värdesäkras med prisbasbeloppet. De flesta förmåner som ännu inte är under utbetalning värdesäkras också med prisbasbeloppet, med det förekommer även andra varianter. IPR värdesäkras med inkomstbasbeloppet, Pensionsbehållningen värdesäkras med Statslåneräntan och PA-KL-livräntor värdesäkras inte alls.
- Ålderspension** I denna skrift avses pension som är relaterad till att en viss ålder har uppnåtts och som kompenserar för, vanligen permanent, utebliven arbetsinkomst eller som garanterar en viss levnadsnivå. Utöver ålderspension finns efterlevandepension och sjukpension.

RIPS 17

Riktlinjer för beräkning av pensionskund

De kommunala tjänstepensionerna har en betydande inverkan på den kommunala ekonomin. Därför är det av vikt att det finns ett enhetligt och tydligt regelverk för värdering av kommunernas och landstingens pensionsförpliktelser.

Sedan 1964 har värdering skett enligt beräkningsmetoder som rekommenderats av Sveriges Kommuner och Landsting (och dess föregångare). Dessa metoder har uppdaterats vid ett antal tillfällen, främst i samband med att de kommunala pensionsbestämmelserna har ändrats. I denna skrift, RIPS 17, redovisas resultatet av den senaste översynen.

RIPS 17 innehåller förutom en uppdatering av RIPS-riktlinjerna en kunskapsöversikt som främst riktar sig till ekonomer, beslutsfattare och andra i kommunsektorn som är intresserade av att förstå bakgrunden till och tekniken bakom den beräkningsmetod som används i RIPS.

ISBN 978-91-7585-537-0
Beställ eller ladda ned på webbutik.skl.se
Pris 120 kr exkl. moms och porto.

Post 118 82 Stockholm | Besök Hornsgatan 20
Telefon 08-452 70 00 | www.skl.se